

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Pärandtehnoloogia õppekava

Rahvusliku tekstiili eriala

Aet Treial

**XIX SAJANDI NAISTE RAHVARÕIVASÄRKIDEL
KASUTATUD TAGITÜÜPIDE LEVIK EESTIS.
TAGIDE TIKKIMISE ÕPPEVIDEOD**

Lõputöö

Juhendaja: Inna Raud, MA

Viljandi 2024

Resümee

XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel kasutatud tagitüüpide levik Eestis. Tagide tikkimise õppevideod

Lõputöö uurimisprobleemiks on teadmatus naiste rahvariidesärkidele tikitud tagitüüpide kasutusest erinevate piirkondade lõikes. Tagisid võib käsitleda kui kaunistavad sakke särgi detailide servas. Lõputöö eesmärk on kaardistada kogu Eesti ulatuses XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel kasutatud erinevaid tagi tüüpe ja nende levikut ning praktilise osana valmistada 11 tagitüübi tikkimise õppevideod. Uurimus hõlmab 139 museaali, sealhulgas 104 naiste rahvariidesärki ja 35 särgikatet Eesti Rahva Muuseumi kogudes. Kõige enam on tagisid kasutatud värvli servades ning levinud tagitüübiks osutus kahekordne sõlmtagi, mida esines peaaegu pooltel valimisse kuuluvatest esemetest. Lõputöö järelduseks on, et saada veelgi detailsem ülevaade kogu Eesti alal kasutatud tagi tüüpide piirkondlikest eripäradest, on vajalik kaardistada ka käistel ning meeste särkidel kasutatud tagitüübid. Praktilise aspektina valmistati ka õppevideod, mis tutvustavad erinevaid tagitüüpide tikkimisvõtteid ning aitavad käsitöölistel oma oskusi arendada ja valmistada autentseid rahvarõivaid.

Võtmesõnad: rahvarõivad, särk, tikkimine.

Abstract

Tagi type distribution on women's folk dress shirts of 19th century in Estonia. Tagi Embroidery tutorial videos

The research problem of the thesis is the lack of knowledge about the use of embroidered tag patterns on women's folk shirts across different regions. Tags can be regarded as decorative edges on the details of the shirt. The aim of the thesis is to map the various tag patterns used on XIX century women's folk shirts throughout Estonia and to create instructional videos for embroidering 11 different tag patterns as a practical component. The study encompasses 139 artifacts, including 104 women's folk shirts and 35 shirt fragments, from the collections of the Estonian National Museum. Tags have been most commonly used on the waistbands, with the double knot tag pattern being the most prevalent, found on nearly half of the artifacts in the sample. In conclusion, to gain a more detailed overview of the regional characteristics of tag patterns used throughout Estonia, it is necessary to also map the tag patterns used on cuffs and men's shirts. As a practical aspect, instructional videos were also created to introduce various embroidery techniques for tag patterns, assisting craftsmen in developing their skills and creating authentic folk costumes.

Keywords: folk clothes, shirt, embroidery.

Sisukord

Sissejuhatus	4
Metoodika.....	6
1. Tagitüüpide levik Eestis	8
1.1. Põhja-Eesti.....	9
1.2. Lõuna-Eesti	11
1.3. Lääne-Eesti.....	13
1.4. Saared	15
1.5. Üle-eestiline kaardistus tagide kaupa	18
2. Õppevideote loomine	21
2.1. Materjali katsetused.....	21
2.2. Õppevideote valmistamine	22
2.3. Õppevideote tagasiside ja analüüs.....	23
Kokkuvõte	26
Kasutatud allikad.....	28
Lisa 1. Eestimaa kihelkondade kaart 19. sajandil	29
Lisa 2. Tagide tikkimise tehnilised kirjeldused kirjanduse ja autori isikliku kogemuse põhjal	30
Lisa 3. Tagitüüpide ja nende särgil paiknemise kaardistus Põhja-Eestis	39
Lisa 4. Tagitüüpide ja nende särgil paiknemise kaardistus Lõuna-Eestis	40
Lisa 5. Tagitüüpide ja nende särgil paiknemise kaardistus Lääne-Eestis	42
Lisa 6. Tagitüüpide ja nende särgil paiknemise kaardistus saartel.....	43
Lisa 7. Särkide nimekiri, legendid.....	44

Sissejuhatus

Rahvarõivaste valmistamine ja kandmine on tänapäeval jätkuvalt väga populaarne. Oluline on mõista, et meie talurahva rõivastuses väljendus nende elukorraldus, kus aastaringis oli igale tööle oma aeg, toimus argi- ja pidupäevade vaheldumine (Värv 2008, lk 279).

„Talurahvarõivad, mida XIX sajandil kanti, näitavad meile üldiselt pühapäevapoolt, kuna uhkemaid ja ilusamaid rõivaid hoiti ja kanti kauem ning neid koguti ka oma atraktiivsuse tõttu muuseumitesse rohkem. Kaunistusteta ja argiriided kulusid igapäevasel kandmisel kiiremini“ (Jürgen, 2015, lk 22). Eesti muuseumidesse kogutud rahvarõivad on tänuväärset allikad, millest täna rahvarõivaid tehes lähtuda. Esemeid vaadeldes peegeldavad need meile talupojakultuuri ressursse ja oskuseid, mis avaldusid kõige enam kaunistavates detailides.

Eesti rahvarõivaste üks komplekti osa on pikkade käistega särk, Põhja-Eesti regioonis ning Kihnu saarel ja Hiiumaal on ilma varrukate särki peal kantud käiseid. Nii võib tõdeda, et Eestis on piirkonniti rahvarõivaste väljanägemises erisusi ning neid on jaotatud suures plaanis nelja suurde rühma – Lõuna-Eesti, Põhja-Eesti, Lääne-Eesti ja saared. Ühes piirkonnas võivad esineda ka teistest erinevad grupid, näiteks setod Lõuna-Eestis või siis saarte rõivastus. Saaremaa ja Muhu on geograafiliselt üks piirkond, kuid neis on väga erinevad rahvarõiva traditsioonid (MTÜ Rahvarõivas).

Käesoleva uurimustöö teema fookuse tõttu tuleb rõhutada, et meie rahvarõivasärki kultuuris võivad piirkonniti olla särki löiked ning kaunistusvõtete - tikandite, pitside jms atraktiivsus väga erinevad. Mind isiklikult huvitavad ka kõige väiksemad detailid – sageli on särkil detailide servi kaunistatud (ühtlasi ka tugevdatud) **tagidega**, mille seletusi on erinevaid: kaunistavad sakid, sakilised niidist kaunistused või sakilised tikandid (Eesti keele seletav sõnaraamat, 2024). Tagidel oli särkidele tikitult nii praktiline kui ka esteetiline funktsioon.

Lõputööga jätkan oma seminaritöö “Tagide kasutamine ja tehnoloogia Lõuna-Eesti naiste rahvariidesärkidel“ (2023) laiemat käsitlemist. Uurimisprobleem võrreldes seminaritööga ei ole muutunud – puudub detailne informatsioon naiste rahvariidesärkidel kasutatud tagidest ja teadmisest kas on võimalik tuvastada piirkondlikke eripärasid. Erinevate Eesti piirkondade rahvariideid tutvustavat kirjandust on ilmunud palju, kuid kahjuks on särkidel olevate tagide kohta informatsioon neis tagasihoidlik. Mainitud on tagide olemasolu, kuid enamusel puudub tagitüübi nimetus. Näiteks, varasemalt ilmunud, 1957. aasta raamatus „Eesti rahvarõivad“ leheküljel 65 on kirjutatud: „Värvli välises servas on valged linased tagid“ (Trees *et al*, 1957). Või siis 2014. aasta ilmunud raamatus Vana-Tartumaa rahvarõivad on leheküljel 75 on: „Varrukavärvlite servas on tagid“ (Piiri, 2014). Samas on ka häid näiteid,

näiteks raamatus Rahvarõivad Vooremaa veerelt lk 91 on kirjutatud: „Kätiseosi ja õlakuid kaunistavad madalpestetikand ja sõlmtagid“ (Kull, 2014).

Tagi tüübi määramine nõuab nende tehnoloogia tundmist, seega on väga oluline levitada tehnilisi õpetusi. Seminaritöö raames kaardistasin Lõuna-Eesti naiste särkidel kasutatud tagide tüübid ja tehnoloogiad maakondade lõikes. Kuna seminaritöö ei ole üldsusele kättesaadav, siis on siia töösse toodud terviklikkuse huvides kompaktselt ka Lõuna-Eesti kohta käiv informatsioon ning kirjanduse ja katsetuste põhjal tehtud 11 tagi tehnilised kirjeldused (vt lisa 2).

Lõputöö eesmärk on Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) kogude põhjal kaardistada kogu Eesti ulatuses XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel kasutatud erinevaid tagitüüpe ja nende levikut ning praktilise osana valmistada erinevate tagitüüpide tikkimise õppevideod.

Lõputöö uurimisküsimusteks on:

1. Milliseid tagitüüpe on Eesti erinevates piirkondades naiste rahvarõivasärkidel kasutatud?
2. Millised tagitüübid on piirkonniti enim kasutatud?
3. Kas piirkonniti esineb selgelt kindla tagitüübi kasutamist?

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis võtan vaatluse alla erinevate tagitüüpide leviku Eestis rahvarõiva piirkondade kaupa: Põhja-Eesti, Lõuna-Eesti, Lääne-Eesti ja saared. Teises peatükis tutvustan ja analüüsin valminud õppevideote tööprotsessi. Töö põhiosa on täiendatud lisadega, kus on museaali numbrite järjestusega särkide nimekiri ja tagitüüpide kaardistus. Lisaks on lisas seminaritöö raames kirjanduse ja autori isikliku kogemuse põhjal koostatud tagide tehnilised kirjeldused.

Leian, et rahvarõivaste valmistajate, käsitööõpetajate ja hobikäsitööliste jaoks on ülioluline teada, kuidas tagisid tikitakse ning millised on piirkondlikud eripärad. See on meie kultuuripärand. Kui mõnel rahvarõivasärgil on näiteks värvli servad kulunud ja ei ole võimalik tuvastada tagitüüpi, siis on käesoleva uurimistö põhjal võimalik valida piirkonnale iseloomulik variant, et seda oma

Joonis 1. Muhu varrukavärvel ERM A 509:4765

(Allikas: <https://www.muis.ee/et/museaalview/507567>)

Joonis 2. Valjala varrukavärvel ERM A 509:4853/ab

(Allikas: <https://www.muis.ee/et/museaalview/500752>)

särgil kasutada. Näiteks Muhu ERM A 509:4765 (vt joonis 1) ja Valjala ERM A 509:4853/ab (vt joonis 2), kus on näha, et värvli ääres on olnud tagid, kuid kahjuks täpsem tuvastamine ei ole võimalik.

Metoodika

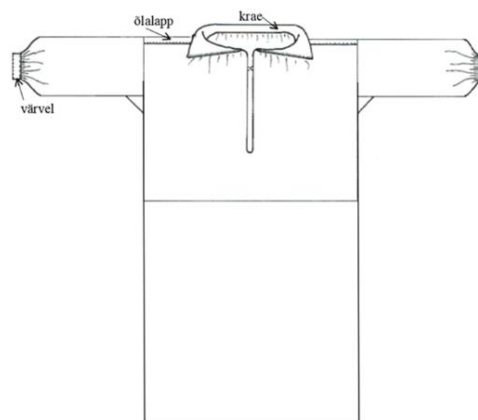
Töö valimis on XIX sajandi ERM-i kogudes olevad naiste rahvariidesärgid ja särgikatked. Vaatluse alla on võetud kõik ERM-i kogudes olevad antud ajaperioodist pärit naiste särgid ja särgikatked, kus on kasutatud tagisid. Eesti Muuseumide Veebivärava (edaspidi MuIS) põhjal tehtud otsingu tulemusena on valimi suurusks 146 naiste rahvariidesärki ja 35 neist on särgikatked. Seitse museaali jäid uurimata, kuna kuus naiste rahvarõivasärki on püsinäitusel (ERM 2765, ERM 6079, ERM 11188, ERM A 1020:5, ERM A 1020:8 ja ERM 7153) ja konserveerimisel oli kolm särki (ERM A 227:37, ERM A 293:171 ja ERM 4465). Neist kahte esimest õnnestus uurida varasemalt seminaritöö käigus. Hargla särk ERM A 446:907 on MUISi andmetel meeste särk, kuid muuseumi varahoidja väitis, et tegemist on naiste särgiga. Seega on ka see särk valimis ja kokku on vaadeldud 139 särki või särgikatket. Lisas 7 on esemete nimekiri ära toodud museaalinumbrite järjestuses. Mainima peab, et seminaritöö raames uuritud Lõuna-Eesti naiste rahvariidesärkidel kasutatud tagitüüpide uurimistulemused on uuenenud, sest valimisse lisandusid võrreldes seminaritööga särgikatked.

Lõputöö võib määratleda praktikapõhiseks esemeuurimuseks, mida on kombineeritud tehnoloogiate uurimisega. Esemete vaatlemisel kaardistasin neil kasutatud tagitüübid:

- liivapistetagid (vt lisa 2, joonis 23 foto 24),
- sõlmtagid (vt lisa 2, joonis 25 foto 26),
- keerdsõlmtagid (vt lisa 2, joonis 29 foto 30),
- kahekordsed sõlmtagid (vt lisa 2, joonis 31 foto 33),
- ahelpistesõlmtagid (vt lisa 2, joonis 27 foto 28),
- punus- või nõöpaugupistetagid (vt lisa 2, joonis 33 foto 34) ,
- spiraaltagid (vt lisa 2, joonis 38 foto 39),
- põimpilutagid (vt lisa 2, joonis 40 foto 41),
- sämppestesõlmtagid (vt lisa 2, joonis 36 foto 37),
- hedebotagid (vt lisa 2, joonis 42 foto 44),
- püsttagid (vt lisa 2, joonis 44 foto 45).

Lisaks tagitüüpidele kaardistasin ka nende asukohad. Tavapärase on, et tagisid on kasutatud varrukavärvlitel, krael, õlalapil, harvem esikinnises või mustris (vt joonis 3). Mustri all on mõeldud olukorda, kus tagisid on kasutatud ka kaunistuselemendina mustrites teiste tikanditega koos. Kaardistuse tulemused vt lisa 3 - 6.

Joonis 3. Särgil kaunistatud osad
(Allikas: autori joonis)

Kuna ERM-i kogudes olevad särgid on üle saja aasta vanad, siis nende füüsiline seisund raskendas tagitüüpide kindaks määramist. ERM-is andmeid kogudes fotografeerin särkidel neid osi, kus oli tagisid kasutatud nii, et tagidest said tehtud vaated kolmest-neljast erinevast küljest. Kokku jäädvustasin üle 400 foto. Määramiseks suurendasin fotosid, jälgisin niitide asendeid, liikumisi ning võrdlesin fotodel nähtut tööproovidega.

Info kogumiseks koostasid ERM-is olevate rahvariidesärkide ja katkete kohta inventeerimistabeli (vt lisa 7). Andmete analüüsimiseks ja visualiseerimiseks kasutasin Eesti mõistatuste kodulehel paiknevat kaardimasinat (<https://www.folklore.ee>). Kuna kaardi kasutamise võimalused on piiratud, siis iga kaardi juurde on märgitud skaleerimiskoeffitsent. Kaardilt on näha, et ikoonide arv kihelkondades ei ole enam üksüheses vastavuses sisestatud andmetega. Kuna näiteks Muhus on tagisid värvlites 27 aga kaardi suurim andmetes esinev väärtus 20, siis tehakse andmete skaleerimine. Antud juhul on skaleerimiskoeffitsendiks 1,5 ehk siis kõik nähtust iseloomustavad väärtused on läbi jagatud 1,5-ga. Kui skaleerimiskoeffitsent on 1, siis joonise pealkirjas seda ei kajasta. Peale kaardi kuvamist, sisestasin antud kaardi GIMP 2.10.22 rakendusse, kus paremaks visualiseerimiseks märgistasin rahvarõiva piirkonnad eri värvidega.

Õppevideote tegemiseks toetusin seminaritöös valmistatud 11 erineva tagitüübi õppematerjalile. Kuna edaspidi on soov jätkata koolitamisega, on videote tegemisel kasutatud vahendeid, millega ise kodus hakkama saab. Õppevideote arusaadavust testisin Viljandimaa rahvarõivakooli õpilaste kaudu.

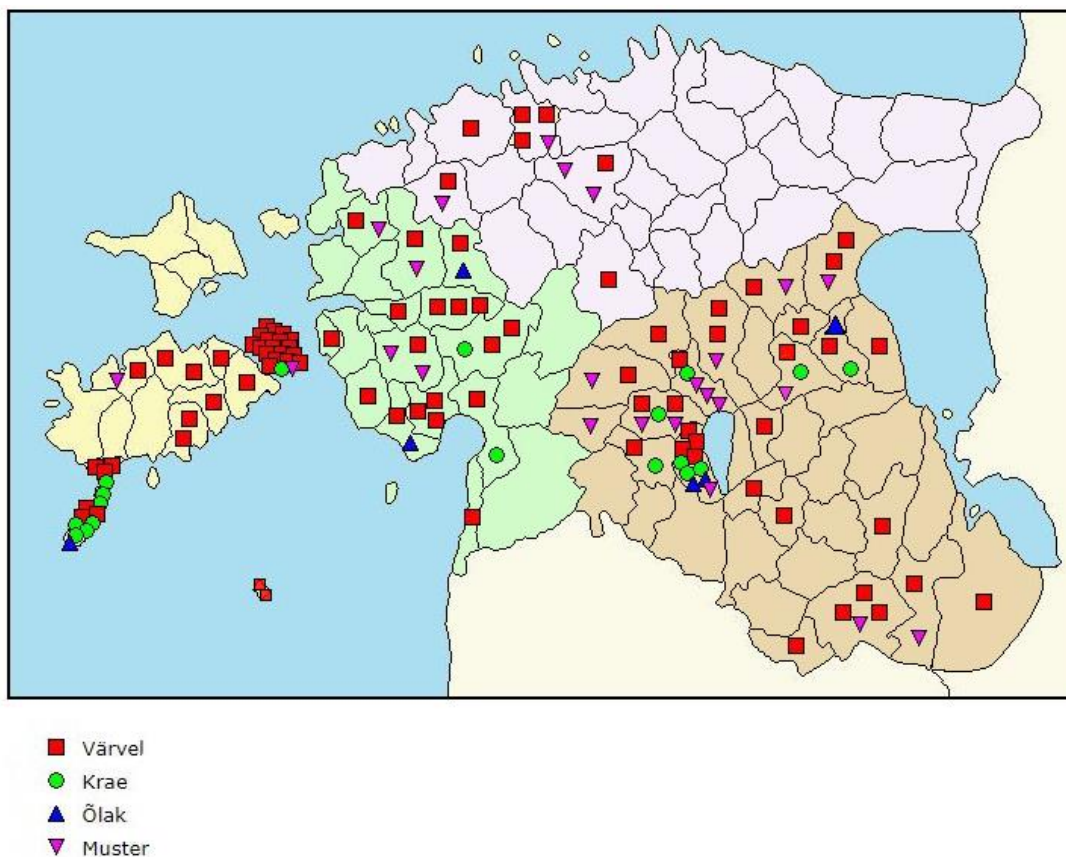
1. Tagitüüpide levik Eestis

I. Manninen on kirjutanud: „Särgi ilu ning pidulikkus olenes kõige enam kraest, õlalappidest ja värvlitest.“ (2017, lk 127). „Krae võis olla lihtne ja ilustamata, kuid värvli äär oli tihti varustatud tagidega (*nukupeadega, tipulistega*), kasutati palju värvli äärega paralleelselt tikkeridu, pilukesi, lõngasõlmi (sõlmetaolised väljaõmmeldud pisted). Naiste särkidel olid väga levinud just värvlid ning neile pühendati üsna palju hoolt“ (Manninen, 2017, lk 129).

Antud peatükis vaatlen tagide kasutusalasid ja tüüpe Eesti rahvariide piirkondade lõikes. Lisas 1 on välja toodud Eestimaa ja Liivimaa kubermangu põhjaosa kaart XIX sajandi keskelt, kus on markeeritud täpsemalt ka kihelkonnad. Kokku on valimis ERM-i kogust 104 naiste rahvariidesärki ja 35 särgi katket, mille põhjal on saab piirkondlikuid üldistusi teha. Särgi katket moodustavad kogu valimist 20,1%. Katked aitavad täpsustada tagide leviku ja kasutamise ülevaadet.

Kaartidel on tähistatud Eesti rahvariide piirkonna taustad erinevate värvitoonidega: Põhja-Eesti helelillaga, Lõuna-Eesti beežiga, Lääne-Eesti helerohelisega ning saared helekollase taustaga. Kaardistatud on ka tagide tikkimistehnikaid kasutamist mustrites.

Joonis 4. Tagide asukohad särkidel, skaleerimiskoeffitsient 1,5 (Allikas: autor)

Jooniselt 4 nähtub selgelt, et kogu Eestis on tagisid kasutatud kõige rohkem varrukavärvlite ääristamisel, seda 126 särgil ja katkel ehk 90,7% kogu valimist. Krae ääri on kaunistatud tagidega 24 särgil, seitsmel särgil õlakute servi. Tagide tikkimise tehnoloogiat on kasutatud ka särgitikandites kaunistuselementidena, seda 33 särgil.

Lõputöö raames tagisid uurides tuvastasin huvitava leiu, kuidas erinevaid tagitüüpide tikkimisvõtteid on kasutatud mustrite loomisel (vt joonis 5). Tavapärasemalt on sarnased tagide tikkimispistetest moodustatud sõlmed tikitud õlakute ja kätiste ning ka krae mustris ühe joonena (vt joonis 6).

Joonis 5. Varrukavärvi katke ERM 10744

(Allikas: autori foto)

Joonis 6. Särgi ERM 14092 krae

(Allikas: autori foto)

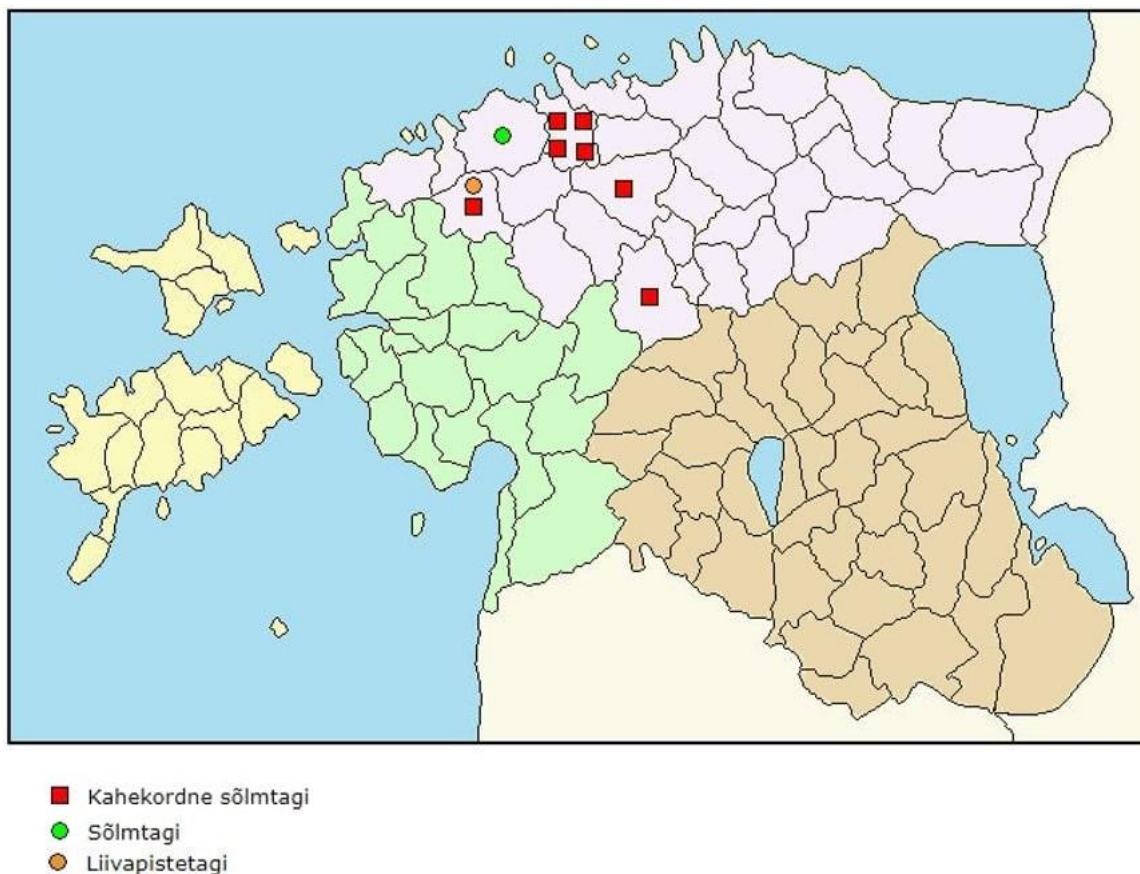

1.1. Põhja-Eesti

Põhja-Eesti rahvarõivarühma kuuluvad Harju-, Järva- ja Virumaa rahvarõivad (Värv, 2024). Neis piirkondades oli särk rohkem alusrõivana kantud ese, mille peal kanti käiseid. Alussärke ei kaunistatud. Kuna argipäeviti käiseid ei kantud, siis tehti koduste toimetuste jaoks pikkade või lühikeste varrukatega särgid (Voolmaa et al, 1957, lk 98). Kuna käised käesoleva uurimistöo valimisse ei kuulu, siis see seletab, miks sellest piirkonnast on uuritavaid esemeid vähe – vaid kaheksa särki.

Põhja-Eesti piirkonnas on kokku 34 kihelkonda: Harjumaal 13, Virumaal 13 ja Järvamaal 8. ERM-i kogudes on säilinud üksikuid särke ainult viiest kihelkonnast: Harjumaalt on pärit neljast kihelkonnast seitse eset: Jürist neli särki (ERM 11762, ERM 11834, ERM A 447:268 ja ERM A 1020:7), Koselt üks (ERM 17199), Keilast üks (ERM 2212), Nissist üks (ERM 10620) ning Järvamaalt on pärit ühest kihelkonnast üks ese: Türilt üks särk (ERM 14792).

Joonis 7. Tikitud tagitüüpide levik Põhja-Eesti kihelkondades (*Allikas: autor*)

Põhja-Eestist (vt joonis 7) säilinud väheste särkide põhjal saab järeldada, et enim, kaheksast särgist seitsmel, on kasutusel olnud kahekordsed sõlmtagid. Põhja-Eesti kaheksast särgist on kõigil tagid tikitud varrukavärvlite äärde. Kolmel särgil on kasutatud tagi tikkimise tehnikaid ka mustrites kaunistuselementidena: Jüri ERM A 1020:7, Kose ERM 17199 ja Nissi ERM 10620.

Joonis 8. Nissi särgil ERM 10620 liivapistet varrukavärvli tikandis (*Allikas: <https://www.muis.ee/et/museaalview/517747>*)

Joonis 9. Nissi särk ERM 10620 varrukavärvli serv (*Allikas: <https://www.muis.ee/et/museaalview/517747>*)

Nissi kihelkonna särgil on kasutatud värvli ääres kahekordseid sõlmtagisid (vt joonis 9) ning värvli ja õlalapi mustris liivapisted (vt joonis 8).

Kokkuvõtvalt on Põhja-Eestis kahekordseid sõlmtagisid kaheksast museaalist seitsmel ja ühel särgil on sõlmtagid.

1.2. Lõuna-Eesti

Eesti lõuna- ja kaguosa rahvarõivad on koondatud ühte suurde rühma. Rõivastes on palju ühiseid jooni, kuid kogu tervikust peab esile tooma mulgi ja setu rahvarõivaste selge eripära. Nende piirkondade särgid (*hamed*, *amed*) on lõikelt ja kaunistusvõtetelt muust Eestist erinevad (Voolmaa *et al*, 1957, lk 31). „Lõuna-Eesti rahvarõivarühma kuuluvad XIX sajandi administratiivse jaotise järgi Viljandimaal (kaasa arvatud Kagu-Pärnumaa Halliste ja Karksi kihelkonnad), Tartu- ja Võrumaa kantud riided ning ka eesti elanikkonnaga loodepoolne osa Valgamaast“ (Kaarma & Voolmaa, 1981, lk 99). Maakondade suurust ilmestab kihelkondade arv: Tartumaa 16, Viljandimaa 9 + 2 (koos Pärnumaa omadega), Võrumaa 7 ning Valgamaa 2.

ERMi kogudes on säilinud Lõuna-Eesti piirkonnast kokku 49 tagidega naiste rahvariidesärki ja katket. Tartumaalt on pärit üheksast kihelkonnast 15 eset: **Laiuselt** kaks särki (ERM 9309 ja ERM 9315), **Rõngust** kaks särki (ERM A 227:37 ja ERM A 293:171), **Puhjast** kaks katket (ERM 9036:2/ab ja ERM 9036:3/ab), **Tormast** kaks särki ja üks katke (ERM 3964, ERM 3967 ja ERM 2398/ab), **Kodaverest** üks särk (ERM 3965), **Otepäält** üks särk (ERM 6644), **Maarja-Magdaleenast** üks särk (ERM 19247), **Palamuselt** üks särk (ERM A 629:232) ja **Äksist** kaks särki (ERM 6971 ja ERM 6956).

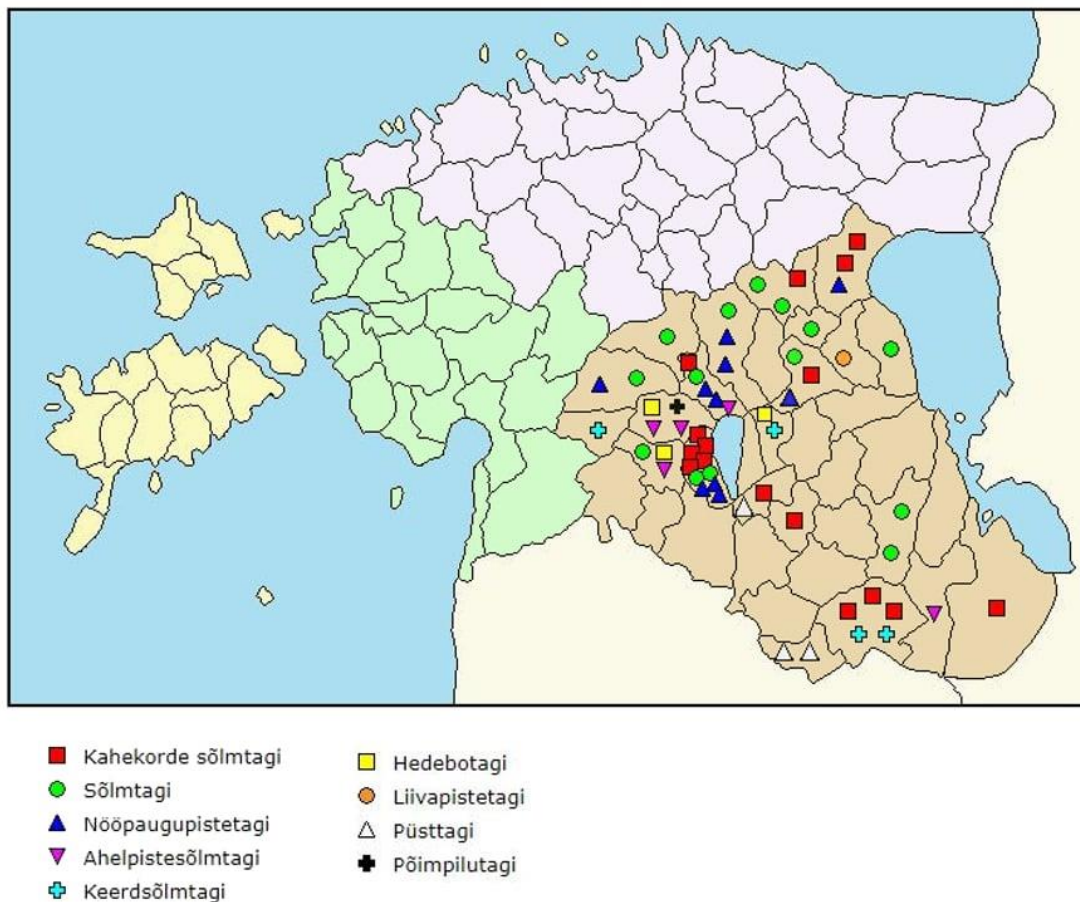
Viljandimaalt on kaardistatud kaheksast kihelkonnast 23 särki või katket: **Kolga-Jaanist** kaks särki ja kaks katket (ERM 14092, ERM A 643:70, ERM 14012 ja ERM A 446:1148), **Paistust** kolm särki (ERM A 102:8, ERM A 561:1 ja ERM A 561:183), **Pilistverest** üks särk (ERM 13881), **Põltsamaalt** kolm särki (ERM 4443, ERM 11161 ja ERM A 991:17), **Suure-Jaanist** üks särk (ERM 19107), **Tarvastust** viis särki ja kaks katket (ERM 7782, ERM A 509:4741, ERM A 509:5021, ERM A 553:27, ERM A 553:60/ab, ERM 4998 ja ERM 4997/abc), **Kõpust** üks katke (ERM A 243:31/ab) ja **Viljandist** kolm särki (ERM 17954, ERM A 660:35, ERM A 292:46).

Võrumaalt on uurimuses viiest kihelkonnast 11 särki: **Harglast** kaks särki (ERM A 58:41 ja ERM A 446:907), **Põlvast** kaks särki (ERM 4481 ja ERM A 151:6), **Rõugest** viis

särki (ERM 7152, ERM 7233, ERM 7234, ERM A 168:57 ja ERM A 291:485) ja **Vastseliinast** üks särk (ERM A 24:6) ning **Setumaalt** üks särk (ERM A 295:30).

Valgamaalt ERMi kogudesse ühtegi rahvarõivasärki kogutud ei ole. Kokku 49 eseme kontekstis on 42 särgil tagid varrukavärvlite ääres. Krae ja õlaku servades esines tagisid 14 särgil.

Joonis 10. Tikitud tagitüüpide levik Lõuna-Eesti kihelkondades (*Allikas: autor*)

Joonisel 10 on ülevaade erinevate tagitüüpide kasutusest Lõuna-Eestis tervikuna. Lõuna-Eesti XIX sajandist pärit naiste särkidel on kasutatud üheksat erinevat tagitüüpi, milleks on liiva-, sõlm-, keerd-, kahekorde sõlm-, ahelpistesõlm-, nööpaugupiste-, põimpilu-, hedebo- ning püsttagid. Kõige rohkem ja laialdasemalt on kasutatud sõlm- ja kahekordset sõlmtagi – kokku 30 särgil ja seda nii Võrumaa aladelt läbi Viljandimaa kuni Tartumaa põhjapoolsete kihelkondadeni välja. Nööpaugupistetagisid esineb 10 särgil ja need on oma levialaga jäänud Võrtsjärve vasakpoolsesse serva ning järvest ülespoole, haarates enda alla Viljandimaa ja osaliselt Põhja-Tartumaa (Vooremaa ala). Keerdsõlmtagi on vähem kasutatud, seda esineb vaid neljal särgil ning maakonniti üksikutes kihelkondades: kahel särgil Võrumaa lõunapoolsel alal, ühel Puhja ja ühel Kõpu särgi katkel.

Tarvastu kihelkonnast on esemeid seitse, nendest viiel on kasutatud varrukavärkli servade kahekordseid sõlmtagisid. Samuti on Tarvastu särkidel tikitud kolmel korral ka nõopagupistetagisid ning kahel korral sõlmtagisid. Kolga-Jaani kihelkonnas on kasutusel olnud erinevad tagitüübid: nõopagupiste-, ahelpiste-, sõlm- ja kahekordne sõlmtagi. Enamuses on Lõuna-Eesti kihelkondades paralleelselt olnud kasutuses kas üks või kaks erinevat tagitüüpi.

Vähe kasutatud on ka põimpilutagide tikkimise tehnika - ainult Viljandi kihelkonnas. Hedebo- ja püsttagisid on kasutatud rahvarõivasärkidel mõlemaid kolmel korral: hedebotagisid kahel Viljandimaa ja ühel Tartumaa särgil, püsttagisid kahel Võrumaa ja ühel Tartumaalt pärit särgil. Püsttagide (vt joonis 11) määramine oli võimalik tänu seminaritöös tehtud katsetustele (vt lisa 2, joonis 44 ja 45).

Joonis 11. Hargla särgi ERM A 446:907 varrukavärvel, püsttagid

(Allikas: <https://www.muis.ee/et/museaalview/568441>)

Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et kõige rohkem esines Lõuna-Eestis kahekordseid sõlmtagisid 49-st musealist 16-l, sõlmtagisid 14-l ja nõopagupistetagisid kümnel korral. Üksikutel särkidel on kasutatud püst-, keerdsõlm-, ahelpistesõlm-, hedebo- ja liivapistetagisid.

1.3. Lääne-Eesti

„Lääne-Eesti rahvarõivarühma haarab territoriaalselt endise Läänemaa ja suurema osa Pärnumaast. Omaette väikese erirühmana kuuluvad siia alla ka Kihnu saare rahvarõivad“ (Kaarma & Voolmaa, 1981, lk 279). Eesti rahvarõivad portaalis on Kihnu paigutatud saarte rahvarõivarühma (<https://rahvaroivad.ee/regioonid/saared>). Kuna Kihnus on kantud varrukateta särki ning selle peal käiseid, siis Kihnust ühtegi eset antud uurimusse kaasatud ei ole.

H. Kurrik on kirjutanud, et Läänemaa särke iseloomustavad laiad pikad kurrutatud varrukad ning arvati, et varrukavärvel ehk *rümp* olevat seda ilusam, mida kitsam see oli. Selliste värvlite äärde õmmeldi ainult tagid (1938, lk 79).

Lääne-Eesti territooriumil paikneb 21 kihelkonda (välja on jäetud Halliste ja Karksi kihelkonnad, sest on käsitletud ühtse Mulgimaana Lõuna-Eesti peatükis). Oluline on ära märkida, et Mihkli kihelkonna territooriumist kuulub põhjapoolne osa Läänemaa ja lõunapoolne osa Pärnumaa alla). Seega võib määratleda Läänemaale 13 ja Pärnumaale 8 kihelkonda.

ERM-i kogudes on tagidega naiste rahvarõivasärke kokku 28, millest kolm on särki katked. Läänemaal on kaheksast kihelkonnast uuritud 14 särki: Mihklist kolm (ERM A 303:4, ERM A 634:153 ja ERM A 698:82), Kullamaalt üks (ERM A 447:269), Märjamaalt kaks (ERM A 566:167 ja ERM A 624:128), Varblast kaks (ERM A 621:199 ja ERM A 621:200), Kirblast üks (ERM A 1018:70), Hanilast üks (ERM A 621:119), Lääne-Nigulast üks katke (ERM 10744), ja Vigalast neli särki (ERM A 590:4, ERM A 617:101, ERM A 617:103 ja ERM A 566:352).

Pärnumaa viiest kihelkonnast on valimis 12 museaali, millest üks on katke: **Audrust** viis särki (ERM 2759, ERM 6688, ERM A 596:45, ERM A 703:12 ja ERM A 358:135), **Pärnu-Jaagupist** kaks särki ja üks katke (ERM A 119:10, ERM A 119:35 ja ERM A 119:29), **Pärnust** kaks särki (ERM A 249:9 ja ERM A 250:4), **Häädemeestelt** üks katke (ERM A 358:109) ja **Tõstamaalt** üks särk (ERM A 509:4836).

Lääne-Eesti naiste rahvariidesärkidel on enim kasutatud tagisid just varrukavärvlitel, seda 25 korral 27-st, mis teeb 92,6%. Õlakuid on äärestatud kahel ja krae servi samuti kahel korral, mustreid on kaunistatud tagide tikkimisvõtetega viiel korral. Mihkli särgil ERM A 303:4 puudusid tagid värvlite servadel, kuid tikitud sõlmekesi oli kasutatud kaunistuselemendina värvli- ja õlaku tikandites (vt joonis 12).

Joonis 12. Mihkli särgi ERM A 303:4 (*Allikas:* autori foto)

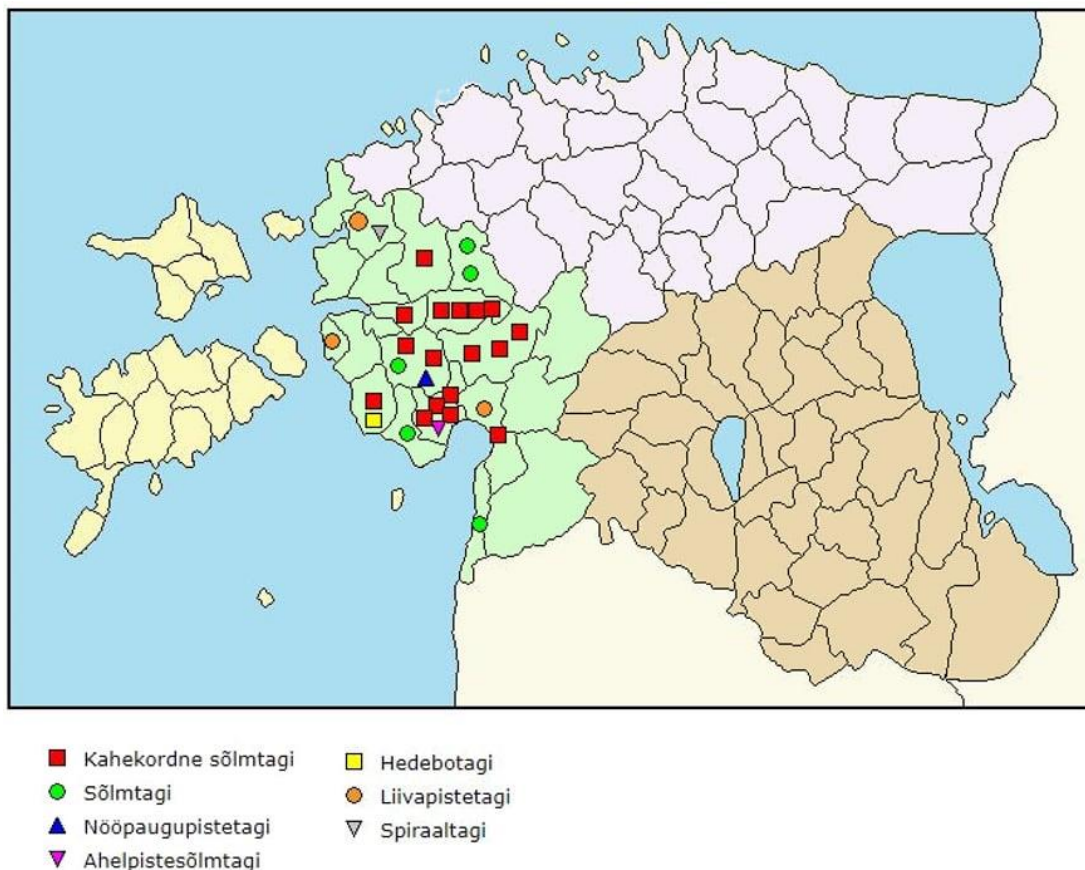

Joonis 13 annab ülevaate erinevate tagitüüpide levikust Lääne-Eestis. Kahekordsed sõlmtagid on levinud Audru kihelkonnast ülespoole kuni Kullamaa kihelkonnani. Samamoodi vertikaalses suunas on näha ka sõlmtagide kasutamist – Häädemeestest ülespoole kuni Märjamaa kihelkonnani. Varblas hedebotagide, Mihklis nõopaugupistetagide, Audrus

ahelpistesõlm- ja Lääne-Nigulas spiraaltagide kasutamised on pigem erandlikud.

Liivapistetagide kasutamine on Läänemaa kontekstis hajus – tuvastada õnnestus Pärnu, Hanila ja Lääne-Nigula kihelkondades üks näide.

Joonis 13. Tikitud tagitüüpide levik Lääne-Eesti kihelkondades (*Allikas: autor*)

Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et kõige rohkem esines Lääne-Eestis kahekordseid sõlmtagisid 27-st musealist 17-l; sõlmtagisid viiel korral ning üksikutel särkidel on kasutatud ahelpistesõlm-, nööpaugupiste-, hedebo- ja liivapistetagisid.

1.4. Saared

Portaalil eesti rahvarõivas on paigutatud saarte rahvarõivarühma alla Saaremaa, Muhu, Hiiumaa, Vormsi, Ruhnu, Kihnu ja Pakri saared. Neist Hiiumaal, Vormsil, Kihnus ja Pakri saartel on kantud alussärki peal käiseid. „Saarte eripära püsimit süvendas nende mereline asend ning erinevused looduslikes tingimustes“ (Kaarma & Voolmaa, 1981, lk 349). Saaremaa, Muhu ja Ruhnu rahvariided erinesid oluliselt teiste Eesti piirkondade omadest. Igas kihelkonnas kujunes välja unikaalne rõivastus (Soorsk, 2008, lk 8).

Saaremaalt on ERMi kogutud 16 särki ja 10 katket, Ruhnust 2 ja Muhust 13 särki ja 14 katket, kokku 55 eset. Saaremaal on 11 kihelkonda, millest särke on säilinud kaheksast

kihelkonnast: **Ansekülast** neli särki ja üks katke (ERM 5987, ERM A 291:349, ERM A 316:191, ERM A 1020:18 ja ERM A 509:5341), **Jaunist** kaks särki (ERM A 290:426 ja ERM A 509:4837), **Jämajalt** kolm särki ja kuus katket (ERM 12500, ERM A 561:4, ERM A 316:205 ning ERM A 395:106, ERM A 395:107/ab, ERM A 395:108, ERM A 509:4954, ERM A 509:5150 ja ERM A 509:5342), **Karja** kihelkonnast üks särk ja kaks katket (ERM A 563:1443 ning ERM 16615 ja ERM A 290:590/ab), **Mustjalalt** üks särk (ERM 16621), **Pöidest** üks särk ja üks katke (ERM A 291:268 ja ERM A 509:4752), **Pühast** kolm särki (ERM A 291:337, ERM A 316:186 ja ERM A 316:194) ja **Valjalast** üks särk ja üks katke (ERM A 291:302 ning ERM A 509:4853/ab).

Muhu saarelt on ERMi kogutud 13 särki ja 14 särgi katket: ERM 7946, ERM 8031, ERM 18835, ERM A 290:424, ERM A 290:425, ERM A 291:165, ERM A 316:188, ERM A 316:190, ERM A 509:4742, ERM A 681:38, ERM A 681:190, ERM A 763:20, ERM A 615:39 ning ERM A 509:4739, ERM 7986/ab, ERM 8030, ERM 8088, ERM 8092:1/ab, ERM 8092:2, ERM 8092:3, ERM 8130/ab, ERM 8154:1, ERM 8154:2, ERM 8154:6, ERM A 509:4761, ERM A 509:4765 ja ERM A 509:4945/ab.

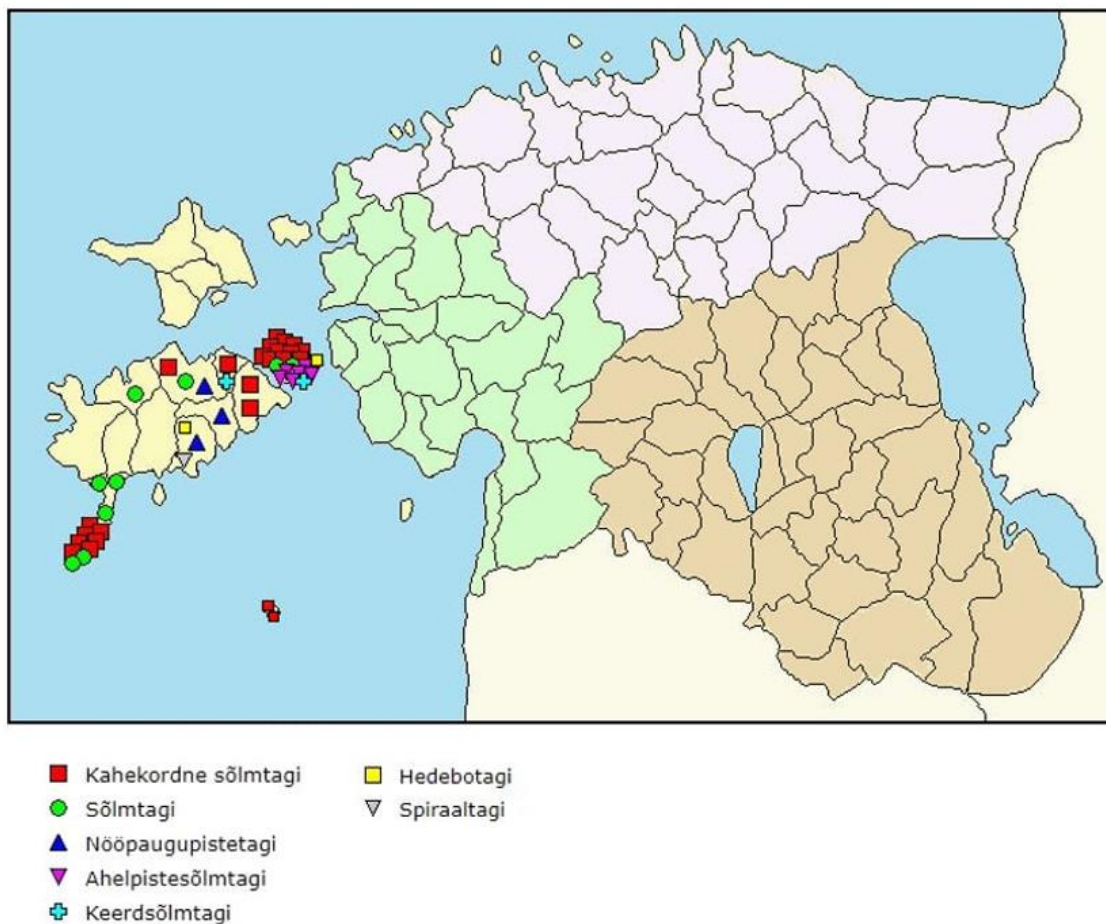
Ruhnust on säilinud ERMi kogudes kaks särki: ERM A 300:66 ja ERM A 741:26.

Joonis 14 annab ülevaate saartel enam levinud tagitüüpide kohta. Saaremaal 26 särgist on enim kasutatud tagisid 22 korral varrukavärvi ja 10 korral krae servades. Kahekordsed sõlmtagid olid levinud Saaremaa 13 särgil, peamine levik Sörves: Jämajas üheksa, Pöides kaks, Jaanis üks ja Karjas ühel särgil. Sõlmtagisid on kasutatud neljal särgil Ansekülas, kahel särgil Jämajal, ühel Karja ja ühel Mustjala särgil. Ning kaks särki Jämajal on ääristatus sõlmtagidega. Varrukavärvli servas nõopaugupistetagi on kolmel särgil: Karja-, Püha- ja Valjala kihelkonnas. Spiraal- ja hedebotagi on kasutatud ainult Püha kihelkonna särkidel.

Muhu kihelkonna 27 särgist on kõigil varrukavärvlid tagitatud. Enim on kasutatud kahekordset sõlmtagi, seda 14 särgil. Teiseks levinumaks tagitüübiks on Muhus ahelpistesõlmtagi, seda seitsmel särgil. Kolmel särgil on tikitud sõlmtagi ja ühel hedebotagi.

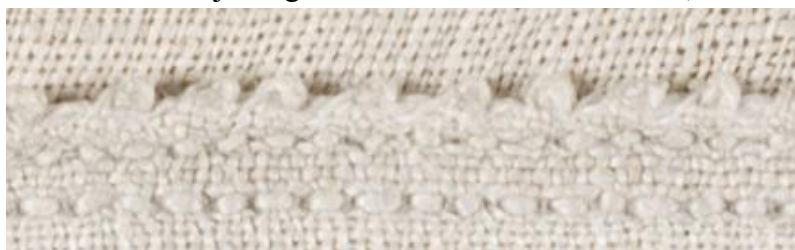
Ruhnust on ERMi kogudes tagidega särke kaks. Neil mõlemal on varrukavärvli servas kahekordsed sõlmtagid.

Joonis 14. Tikitud tagitüüpide levik saarte kihelkondades, skaleerimiskoeffitsent 1,25 (Allikas: autor)

Saartel kokku on tagisi tikitud varrukavärvlite servadesse 55 särgist 51 korral, mis on 92,7% kogu saarte valimist. Saaremaal 26 särgist 24 ehk 92,3%. Nii Muhus kui ka Ruhnus on kõigil särkidel tagid varrukavärvli servades. Krae servi on tagidega ilustatud ainult kahes kihelkonnas – Ansekülas neli ja Jämajas kuus ning ühel särgil ka Muhus. Jämaja särgil ERM A 316:205 on tagid ka õlaku servades (vt joonis 15).

Joonis 15. Jämaja särgi ERM A 316:205 õlaku serv (Allikas: autori foto)

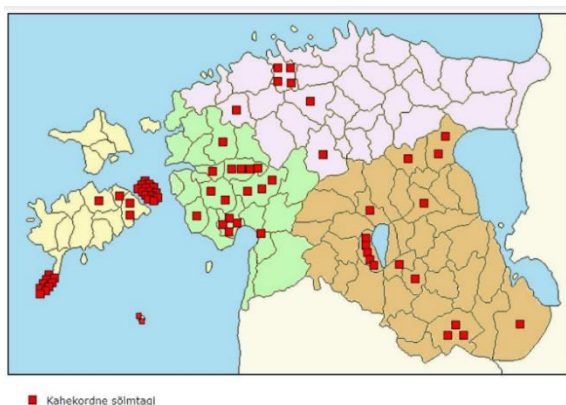
Kokkuvõttena joonistub välja, et kõikidel saartel on kõige enim kasutatud tagi tüübiks kahekordne sõlmtagi, seda 29 särgil ning sõlmtagi, seda 11 särgil. Üksikuid kordi on kasutatud ahelpistesõlm-, nööpaugupiste-, hedebo-, keerdsõlm- ja spiraaltagisid.

1.5. Üle-eestiline kaardistus tagide kaupa

Antud peatükis analüüsin tagitüüpide kaupa nende levikut Eestis maakondade ja kihelkondade lõikes. Joonisel 16 joonistub selgelt välja, et enim levinud tagitüübiks on **kahekordne sõlmtagi**, seda 49,6% kõikidest naiste rahvariide särkidest. Põhja-Eestis on kahekordne sõlmtagi seitsmel sargil kaheksast, enim Jüri kihelkonnas (4), Lõuna-Eestis 49 esemest 16-l, neist enim Tarvastu kihelkonnas (5); Lääne-Eestis 27 museaalset 17-l. Enim on kahekordseid sõlmtagisid kasutatud saartel – 55 esemest 29-l ning levik on suuremalt jaolt Jämaja ja Muhu kihelkonnas.

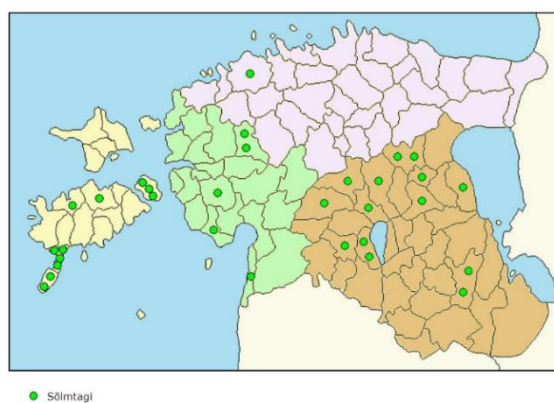
Joonis 16. Kahekordse sõlmtagi levik

(Allikas: autor)

Joonis 17. Sõlmtagi levik

(Allikas: autor)

Joonisel 17 on välja toodud **sõlmtagide** levik kihelkondade lõikes. Kaardilt on näha selle tagitüübi hajus levik. Rohkem on kasutatud XIX naiste rahvarõivasärkidel sõlmtagisid Lõuna-Eestis (11 kihelkonnast 14 särki) ja saartel (viies kihelkonnast 11 särki). Lääne-Eestis on sõlmtagide tehnika kasutamine pigem vähene – neljast kihelkonnast viis museaali ja Põhja-Eesti on ainult üks särk Keila kihelkonnast.

Ahelistesõlmtagi kasutamine (vt joonis 18) on enim esindatud Muhu saarel – seda tagitüüpi esineb seitsmel sargil. Lõuna-Eestis on ahelistesõlmtagidega neli särki Võrtsjärve äärsetest kihelkondadest: Kolga-Jaanist, Viljandist ja Paistust. Võrumaalt Vastseliina kihelkonnast ja Lääne-Eestist Audru kihelkonnast pärinevad mõlemast üks ahelistesõlmtagidega särk.

Joonis 18. Ahelpistesõlmtagi levik

(Allikas: autor)

▼ Ahelpistesõlmtagi

Joonis 19. Nööpaugupistetagi levik

(Allikas: autor)

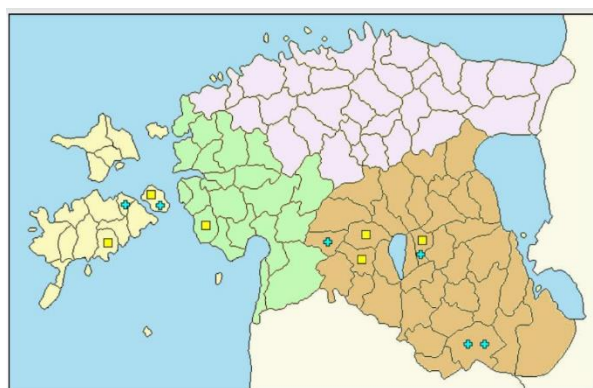
▲ Nööpaugupistetagi

Joonisel 19 on **nööpaugupistetagi** levikut illustreeriv kaart. Suuremal määral on kasutatud seda tagitüüpi Lõuna-Eestis Võrtsjärve vasakust äärest põhjapoolsetel aladel. Nööpaugupistetagi on tikitud kümnele esemele kuuest kihelkonnast: Tarvastu (3), Suure-Jaani, Kolga-Jaani (2), Põltsamaa (2), Äksi ja Torma. Lääne-Eestis on ainult Mihkli kihelkonnast üks särk. Saaremaal on Karja-, Püha- ja Valjala kihelkonnast kokku kolm nööpaugupistetega särki.

Hedebo- ja keerdsõlmtagi (vt joonis 20) esineb Eestis hajusalt, üksikute juhtudena kokku üheksas kihelkonnas. **Hedebotagi** on säilinud kuuest kihelkonnast. Lõuna-Eestist on ERMi kogutud üks särk kolmes kihelkonnast: Paistust, Puhjast ja Viljandist. Lääne-Eestis on Varbla kihelkonnast samuti üks särk ning saartel on hedebotagi kasutatud Muhus ja Pühas, mõlemas ühel särgil. **Keerdsõlmtagi** on kasutatud viies kihelkonnas – Lõuna-Eestis Rõuges (2), Puhjas (1) ja Kõpus (1) ning saartelt Jaanis (1) ja Muhus (1).

Joonis 20. Hedebo-, ja keerdsõlmtagi levik

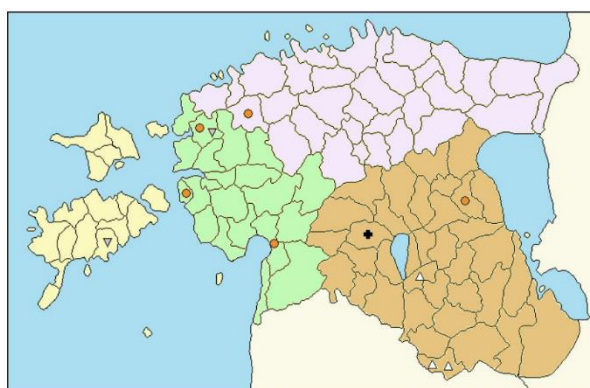
(Allikas: autor)

■ Hedebotagi
● Keerdsõlmtagi

Joonis 21. Liivapiste-, püst-, spiraal- ja põimpilutagi levik

(Allikas: autor)

● Liivapistetagi
△ Püsttagi
▼ Spiraaltagi
◆ Põimpilutagi

Joonisel 21 on märgitud vähem esineva nelja erineva tagitüübi levik üheksast kihelkonnast. **Liivapistetagi** kasutamist on võimalik näha viie kihelkonna särkidel - Lõuna-Eestist Maarja-Magdaleenast (1), Põhja-Eestist Nissist (1), Lääne-Eestist mööda ranniku äärt Pärnust (1), Hanilast (1) ja Lääne-Nigulast (1). **Püsttagid** on ainult Lõuna-Eestis kahes kihelkonnas: Harglast kahel ja Rõngust ühel särgil. **Spiraaltagisid** leidis kahes kihelkonnas – Lääne-Nigulas (1) ja Pühas (1). **Põimpilutagi** on kasutatud Viljandi kihelkonnas ühel särgil.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eestis tervikuna on enim levinud tagitüüpiks kahekordne sõlmtagi. Valimis olevaid esemeid kokku oli 139 ja kahekordseid sõlmtagisid on kasutatud 50 särgil ja 19 katkel, ehk 49,6% kõigist esemetest. Sõlmtagide levik on tagasihoidlikum, seda esines 29 särgil ja kahel katkel, kogu valimist 21,2%. Püst-, spiraal- ja põimpilutagi kasutus jääb alla viie särgi. Kirjanduse ja oma seminaritöö põhjal järeldasin, et Eestis on kasutusel olnud 11 erinevat tagitüüpi: liivapiste, sõlm-, keerd-, kahekordne sõlm-, ahelpistesõlm-, punus- või nõopaugupiste-, spiraal-, põimpilu-, sämppestesõlm-, hedebo- ning püsttagid. Oma lõputöö tehes, ei leidunud XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel ühtegi sämppestesõlmtagi.

2. Õppevideote loomine

Rahvarõivaste valmistamine on käsitöökunst, mis hõlmab mitmeid erinevaid oskusi ja tehnikaid alates materjalide valimisest ja ettevalmistamisest kuni lõpliku viimistluseni. Eesti rahvarõivaste juures võib näha erinevad sõlmpistes kaunistusi, mis sageli on tikitud kanga äärtesse ja on käsitletavad tagidena. „Tagisid tikitakse tavaliselt juba valmis servale või ettemärgitud joont mööda palistamata äärele, mis hiljem murtakse tagide kohalt tagasi riide pahemale poolele. Tagide sirgjoonelist rida õmmeldakse riide koelõnga mööda“ (Linnus, 1960, lk 31). Tagide tikkimise oskus võimaldab lisada rõivale isikupära ja ilu ning hoida meie pärandit – nii nagu kõik tikkimistehnikad, kannavad ka tagid endas kultuurilist ja ajaloolist tähendust.

"Tagide tikkimine" on hariv ja inspireeriv õppevideote sari, mis on loodud toetama rahvarõivasärkide valmistamist. Videod on suunatud mitmekesisele sihtrühmale, sealhulgas rahvarõiva nõuandekodadele, iseseisvalt või koolis õppivatele rahvariiete valmistajatele ja ka neile, kes lihtsalt naudivad tikkimist kui käsitööd. Rahvarõivaste valmistamise kontekstis on tagide tikkimine oluline oskus, et püüelda rahvarõivaste autentse ilme säilitamise poole.

Sarja eesmärk on pakkuda praktilist juhendust ja näpunäiteid tagide tikkimiseks, olles samal ajal toeks nii algajatele kui ka kogunud käsitöölisele. Õppevideod käsitlevad erinevaid tagitüüpide tikkimise tehnikaid. Videotes demonstreeritakse samm-sammult, kuidas teostada 11 erinevaid tagitüüpi. Olles kättesaadavad veebis või muul platvormil, pakuvad need õppevideod paindlikkust ja mugavust õppimisel, võimaldades vaatajatel õppida oma tempos ja ajal, mis neile kõige paremini sobib.

Kuna olen õpingute raames valinud käsitöökoolitaja spetsialiseerumise ja plaanis on jätkata koolitajana, leian, et kodustes oludes ja vahenditega on õppevideote filmimise protsessi läbimine kui kogemus ka mulle endale edaspidises tööelus kasulik.

2.1. Materjali katsetused

Kirjandusest ilmneb, et tagide valmistamisel kasutati mitmeid erinevaid tikkimise töövõtteid, sealhulgas mähk-, sõlm-, spiraal-, üleääre- ja nõöpaugupisteid. Nõöpaugupisteid rakendati tagide valmistamisel kahel erineval viisil. Tavapärane on, et enamus tagide tikkimise jaoks tõmmati riidest üks lõng välja.

Osa tehnilisi katsetusi tuli teha juba enne muuseumis särke uurima minemist, et nende põhjal suurenduses tuvastada tagitüüpe. Filmimise jaoks on tööproovide läbi tegemise

eesmärk teine – oluline on näidata tööetappe selgelt ja detailidena ning tuli leida sobivas proportsioonis ja värvis materjalid. Seega sai valmistatud mitmeid tööproove, katsetades erinevaid tikkimisniite ning nende sobimist kangale ja tehnikale. Lõikasin valgest linasest kangast 11 detaili, mõõtudega 16x12 sentimeetrit, et need oleksid piisavalt suured ja selgelt jälgitavad. Vaja oli kindlaks teha, kuidas erinevad niidid kaamera kaudu näha jäävad ja kuidas need mõjutavad ekraanil nähtavat lõpptulemust. Katsetused materjalidega oli ülioluline tööetapp, et tagada materjalide sobivus igale tagitüübile koos filmimise tehnilisi nõuete arvestamisega, nagu kaugus ja nähtavus. Tikkimisniidi valik muutus mitmeid kordi, alustasin valge linase niidiga ning lõpuks sai valitud puuvillane niit õrnalt beežika tooniga. Niidi värvi valik aitas töövõtteid paremini esile tuua ning ka nõel on valitud tavapärasest suurem – number 10.

2.2. Õppevideote valmistamine

Oluline on mõista, et õppevideode kaudu õppimine on üks võimalus enda käsitööoskuste arendamiseks. Fookus on ainult tagide tikkimisel, mitte näiteks rahvariidesärgi kogu varrukavärvli valmistamisel. Tagide tikkimist tuleb käsitleda ühte tööetapp laiemas tööprotsessis.

Õppevideotes käsitlen 11 erinevat tagitüüpi, näidates nende tikkimist etapiliselt koos kirjaliku tekstina esitatud selgitavate lausetega ning lisaks ühe video, kus tutvustan tagide kinnitamist ning tikkipisterea tegemist.

Filmimine toimus kodustes tingimustes ning oluline oli valguse ja varjude sobitumine. Katsetused aitasid mul mõista, kui oluline nüanss on ka valgus, mis langeb erinevalt niitidele ja kuidas need edasi peegelduvad kaamerasse. Samuti sain aimu sellest, kuidas erinevad värvitoonid ja tekstuudid mõjutavad tikkimistöö nähtavust ja kvaliteeti ekraanil. Filmimist teostas Samsung Galaxy S24 Ultra ning abiks oli telefonistatiiv koos valgustusega (Elight LJJ-26). Filmimist teostas päevavalgust kasutades, kuid mitte otsese päikse all. Taustaks valisin tumeda kanga, et valge tööproov värvilise niidiga paremini välja paistaks. Esimesed katsetused sai filmitud püstformaadis, mida oli küll telefoni vaates hea jälgida, kuid arvuti ekraanil vaadatuna jäid kitsaste ribadena. Järgmised videod sai salvestatud laiformaadis. Õppevideote pikkus on erinev, need sõltusid tagitüübi tikkimise keerukusest. Lühemad on alla kahe minuti ja pikim kestab 6,46 minutit, kokku sai lõplikku videomaterjali 35,45 minutit. Videote monteerimisele kulus tunduvalt rohkem aega, kui 12 video filmimiseks. Monteerimise käigus lisasin videotele pealkirjad, fotod, käeliste liigutuste juhised ilma

erialast sõnavara kasutamata (et ka algaja saaks tikkimisega hakkama), tikkimise skeemi, tikkimise tulemused nii paremalt kui ka pahemalt poolelt (võimalusel), tausta muusika ja lõpetuseks ka tagi foto, soovides edu tikkijale. Üldjuhul on videotest ühte tagitüüpi tehtud läbi kaks korda, kuid on ka ainult ühe tagi, nt hedebotagi, näitlikku tikkimist. Filmi pikkusest olenemata, kulus videote planeerimiseks, tööproovideks, filmimiseks, pildistamiseks, teksti kirjutamiseks, monteerimiseks, heli lisamiseks, materjali läbi töötamiseks, kontrolliks ja üleslaadimiseks kokku 4 kuni 6 tundi ühe video kohta. Kokku kulus mitmete õppevideote valmistamiseks algusest lõpuni 124,5 tundi.

Kogu protsessi läbimisel toon esile probleemid, mis töövõtete filmimisel tekkisid. Kuna tuli arvestada kodustes oludes valgusega, mis tingis ebameeldiva tööasendi. Lisaks oma tegevuse jälgimisele oli vaja tähele panna ka kaadris püsimist ning videopildi selgust. Kuna tavapäraselt kasutan tikkimisel luuplampi, st et silmad on suurendusega harjunud, siis filmimisel tuli toimetada ilma selleta ning silmad väsisid seetõttu kiiresti. Iga video filmimisega sain juurde kogemusi kaamera jälgimisel ning iga järgneva klipi tegemisega kasvas ka enesekindlus.

Õppevideod on kõigile leitavad interneti keskkonnas Google Drives: https://drive.google.com/drive/folders/1bU1GNpOdr3NADesmN5gyHQDeogm9SBk?usp=s_haring. Soovitan õppevideod alla laadida, et tagada nende kiire ja lihtne leidmine ning kasutamine vastavalt vajadusele.

2.3. Õppevideote tagasiside ja analüüs

Valminud õppevideod sai jagatud katsetamiseks Viljandimaa rahvarõivakooli õpilastele. Kokku osales testimises kaheksa õpilast ja igaüks tegi video järgi läbi kolme tagi tikkimise. Saadud tagasiside oli hirmutav, kuid õiglane. Analüüsidest õppevideote tagasisidet, on märgata mitmeid olulisi tähelepanekuid ja soovitusi, kuidas võiks parendada õppematerjali selgust ja kasutatavust. Algsel filmimisel ei mõelnud ennast õppija rolli, kuid tänu saadud tagasisidele, tegin olulised muudatused nii filmimise kui ka monteerimise protsessis.

Tagasisides toodi välja, et sooviti näha lisaks kirjalikele juhistele ka tikkimisskeeme. Need võimaldaks selgemalt jälgida tööprotsessi ja arusaadavamalt mõista, milliseid samme tuleb teha. Samuti sooviti saada infot niidi pikkuse ja muude tehniliste aspektide kohta, mis võiks olla esitatud visuaalselt skeemide kujul. Lisasin need iga tabitüübi õppevideo lõppu.

Teiseks tähelepanekuks oli, et mõnedes videotest tundus tööprotsessi jälgimine liiga pikk ja vajaks lühendamist või selgemat fookust olulistele sammudele. Lisaks sooviti

täpsustust mõne sõnastuse osas. Lausete lisamisel kaadritele lähtusin eeldusest, et õppija ei tunne tikkimise sõnavara ning püüdsin lahti kirjutada kogu tegevuse. Tekst lausetena peaks olema nii lühike kui võimalik, samas nii pikk kui vaja.

Kolmandaks on välja toodud soovitus kasutada videotes selgemat fookust ja paremat valgustust, et tööprotsess oleks paremini jälgitav ja arusaadav. Samuti soovitatakse tagada, et töö ise oleks paremini esiplaanil ja fookuses, mitte juhendaja sõrmed. Kuid kahjuks ei suuda kaamera liigutusi fokuseerida ja käte liikumine siiski kipub kaadri selgust hägusaks muutma. 100% seda vältida pole võimalik, kuid selle parandamiseks peale igat liigutust peatasin sekundiks tegevuse, et kaamera suudaks vajaliku koha jälle fookusesse võtta. Hindan ise videote kvaliteeti keskpäraseks, kuid püüdsin siiski hoida nõela liigutused selged ja arusaadava.

Esmaste videotel kasutasin tikkimise taustaks naturaalsel linast kangast, kuid lõpptulemused filmisin tumepruuni kanga peal, mis näitas paremini käelist tegevust ja on vaatajale paremini jälgitav.

Üks õppur jagas ka oma tööproovidest foto (vt joonis 22), kuidas tal õnnestus videote järgi tikkida spiraal-, hedebo- ja liivapistetagi.

Joonis 22. Õppevideote järgi tikitud tööproovid (*Allikas: katsetaja foto*)

Tagasisides oli ka positiivseid kommentaare:

- Tikkimine ise oli lihtne ja selgelt jälgitav, meenutas midagi, mida kunagi koolis käsitöötunnis vist teinud olen.
- On äärmiselt tänuväärt, et selliseid videosid tehakse.

- Video järgi oli antud tagi lihtne teha ja tehnika oli arusaadav, paraja kiirusega ja rahulikud ettenäitamised.
- Ahelpisttagi ei õnnestunud, aga see ei olnud video süü. Mul oli lihtsalt liiga peenike niit, tagid ei joonistunud välja.

Kokkuvõttes näitavad tagasiside märkused, et õppevideote kasutajad hindavad selgeid ja arusaadavaid juhiseid, mida toetavad visuaalsed abivahendid nagu tikkimisskeemid. Samuti on oluline tagada parem fookus ja valgustus videotes, et tööprotsess oleks paremini jälgitav ja arusaadav. Lisaks võiks videotes esitada täpsemaid tehnilisi juhiseid ja selgitusi, et tagada õppijatele parem mõistmine ja edukas tulemus. Tänu õppevideote katsetajatele, sain korrigeerida ja parandada nii filmide sisu kui kvaliteeti ja arvestada asjalike nõuannetega. Tagasiside põhjal võib tõdeda, et valminud õppevideod täidavad oma eesmärgi aidates käsitöölistel arendada oma oskusi ja luua kauneid ning autentseid rahvarõivaid.

Kokkuvõte

Lõputöö raames jätkasin seminaritöös alustatud tagide kasutamise uurimist. XIX sajandi Eesti naiste rahvarõivasärkide kultuuris võivad piirkonniti särgi lõiked ning kaunistusvõtted olla väga erinevad.

Lõputöö võib kirjeldada praktilise uurimusena, kus uuritakse esemeid, kombineerides selleks erinevaid tehnoloogilisi meetodeid. Esemete analüüsimisel koostasid ülevaate nende kasutatud tagitüüpidest.

Töö keskendus XIX sajandi naiste rahvariidesärkidele ja särgikatketele, mis kuuluvad Eesti Rahva Muuseumi kogudesse. Valimisse jäid kõik sellesse ajastusse kuuluvad särgid ja särgikatked, kus oli kasutatud tagisid - kokku 139 museaali, sealhulgas 104 naiste rahvariidesärki ja 35 särgikatet.

Andmete kogumiseks koostasid tabeli, mis sisaldas ülevaadet Eesti Rahva Muuseumis leiduvatest rahvariidesärkidest ja katketest (vt lisa 7). Andmete analüüsimiseks ja esitamiseks graafilisel kujul kasutasid kaardimasinat, mis on kättesaadav Eesti mõistatuste veebilehel (<https://www.folklore.ee>).

Lõputöö esimeseks uurimisküsimuseks oli, milliseid tagitüüpe on erinevates Eesti piirkondades naiste rahvarõivasärkidel kasutatud? Lähtuvalt kirjandusest ja oma seminaritööst järeldasin, et Eestis on kasutatud 11 erinevat tagitüüpi: liivapiste-, sõlm-, keerd-, kahekordset sõlm-, ahelpistesõlm-, punus- või nõõpaugupistet-, spiraal-, põimpilu-, hedebo- ja püsttagisid. Siiski, lõputöö koostamise käigus selgus, et XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel ei esine ühtegi sämppistesõlmtagi.

Teiseks uurimisküsimuseks oli välja selgitada, millised tagitüübid olid piirkonniti kõige levinumad? Uurimusest selgus, et XIX sajandist pärit naiste särkidel ja nende katketel domineeris kõige enam kahekordne sõlmtagi, mida on kasutatud 50 särgil ja 19 särgikatkel, moodustades seega 49,6% kogu valimist. Sõlmtagid olid samuti üsna levinud, esinedes 29 särgil ja kahel katkel, mis moodustab 21,2% kogu valimist.

Viimane küsimus oli, et kas piirkonniti esineb selgelt kindla tagitüübi kasutamist? Lõputööst selgub, et Eestis oli kasutusel XIX sajandil kümme erinevat tagitüüpi. Põhja-Eesti kihelkondades on enam levinud kahekordne sõlmtagi seda kaheksal särgil seitsmest ehk 87,5% piirkonna kõigist esemetest. Lõuna-Eestis kihelkondades on kaks tagitüüpi peaaegu võrdselt levinud, 44 särgil ja viiel katkel on tikitud kahekordne sõlmtagi, ehk levimus on 32,6% ning sõlmtagi levimus on 28,6% kõigist piirkonna museaalidest. Lääne-Eesti on valimis

24 särkki ja 3 katkel ja nendest on kahekordset sõlmtagi kasutatud 63%. Saartel on 31 särgi ja 24 katkel kasutatud samuti kahekordset sõlmtagi ja seda 52,7% ulatuses.

Lõputöös käsitleti XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel kasutatud tagitüüpe ERMi kogude näitel. Veelgi täielikuma pildi saamiseks on vaja kaardistada ka XIX sajandi meeste rahvarõivasärkidel kasutatud tagitüübid. Põhja-Eestis ja osadel saartel (Hiiumaa, Vormsi, Kihnu, Pakri) on kasutusel olnud käised, mida tasub samuti tagide kasutamise kontekstis uurida.

Lõputöö eesmärgiks oli uurida ja dokumenteerida XIX sajandi naiste rahvarõivasärkidel kasutatud erinevaid tagitüüpe ning nende levikut üle Eesti. Lisaks sellele oli oluline praktiline aspekt, mis hõlmas erinevate tagitüüpide tikkimise õppevideote loomist.

Õppevideote tegemiseks toetusin seminaritöös valmistatud 11 erineva tagitüübi õppematerjalile. Kuna edaspidi on soov jätkata koolitamisega, kasutasin videode tegemisel nõ koduseid vahendeid – telefoni koos statiiviga ja päevavalgust. Planeerimisel oli oluline osa materjalis katsetustel ning püüdlusel tunnetada õppija vajadusi. Õppevideote koostamiseks ja monteerimiseks kulus kokku 124,5 töötundi. Õppevideote valmistamine ja käelise tegevuse filmimine on andnud rohkelt õpetlikke kogemusi – kuidas saavutada selge visuaal ning kui oluline on lisada videosse ka jooniseid ja teksti. Õppevideote arusaadavust testisin Viljandimaa rahvarõivakooli õpilaste kaudu. Valminud õppevideod täidavad oma eesmärgi, aidates käsitöölistel oma oskusi arendada ja luua kauneid ning autentseid rahvarõivaid.

Minu arvates on oluline, et rahvarõivaste valmistajad, käsitööõpetajad ja harrastuskäsitöölised mõistaksid tagide tikkimise protsessi ning oleksid teadlikud piirkondlikest eripäradest selles valdkonnas. See on oluline osa meie kultuuripärandist. Kui rahvarõivasärki värvli servad on kulunud ja tagitüüp ei ole tuvastatav, siis põhinedes käesoleva uurimistöö tulemustele on võimalik valida piirkonnale omase stiili, et seda oma särki juures rakendada.

Kasutatud allikad

- Artla, T., Kangro, U., Lehis, M., Nõu, S. & Talts, E. (2014). *Eesti käsitöö käsiraamat*. Tallinn: Pegasus.
- Habicht, T., Moora, A&H:, Trees, L., Voolmaa, A., Vöti, T., Lööke, E., Laigo, A., Reik, S., Treve, A. (1957). *Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult*. Eesti Riiklik Kirjastus.
- Jürgen, T. (2015). *Mulgi rahvarõivad*. OÜ PrintBest.
- Kaarma, M. & Voolmaa, A. (1981). *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kivilo, L. (1991). *Tikkimine*. Tartu: Tartu Trükikoda.
- Kull, T. (2014). *Rahvarõivaid Vooremaa veerelt*. Saara kirjastus.
- Kurrik, H. (1938). *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Sihtasutus Eesti Rahva Muuseumi Kirjastus.
- Laanpere, L. & Raidla, H. (1989). *Tikkimine*. Tallinn: Valgus.
- Linnus, H. (1960). *Tikkimine*. Tallinn: Kirjastus Kunst.
- Manninen, I. (2017). *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Piiri, R. (2014). *Vana-Tartumaa rahvarõivad*. Pakett AS. Eesti Rahva Muuseum
- Raud, I. (2021). *Õppematerjalid*.
- Soosk, M. (2008). *Saare maakonna rahvarõivad*. Tallinna Raamatu Trükikoda.
- Treial, A. (2023). *Tagide kasutamine ja tehnoloogia Lõuna-Eesti naiste rahvariidesärkidel*. [Seminaritöö] Viljandi.
- Värv, E. (2008) *Riietumine ja rahvarõivad*. Rmt: Viires, A. & Vunder, E. (toim) Eesti rahvakultuur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 279-299.
- Eesti Rahva Muuseum. (www.muis.ee/et/)
- Etnograafiline arhiiv: (lühend EA),
ERM EA 30:2/301-627. Amanda Raadla. 1937. Jämaja kihelkond (lk 361-484).
www.muis.ee/et/museaalview/819583
- Eesti keele seletav sõnaraamat. (22.03.2024). <http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=tagi>
- Eesti keele intsituut. (17.01.2024). http://www.eki.ee/knab/khk_yld.jpg
- Eesti mõistatused. *Kihelkondade kaardi valmistamine*. (20.04.2024).
<http://www.folklore.ee/moistatused/kaardimasin/index.php>
- Keiu ehted. (09.03.2024). *Eestimaa kihelkondade kaart 19. sajandil*
<http://keiuehted.blogspot.com/ee/>
- MTÜ Rahvarõivas. (11.04.2024). *Eesti rahvarõivad*. <https://rahvarõivad.ee/regioonid>

Lisa 1. Eestimaa kihelkondade kaart 19. sajandil

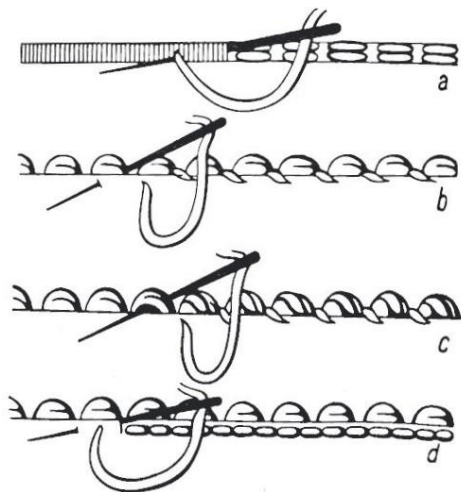

Lisa 2. Tagide tikkimise tehnilised kirjeldused kirjanduse ja autori isikliku kogemuse põhjal

Oma seminaritöö raames töötasin läbi erinevaid trükiseid, et leida juhendeid tagide tikkimiseks. Tagide tehniliste jooniste alusel koostas in õppematerjalid ja tikkisin tööproovid kõikidest tagiliikidest kasutades linast kangast ja niiti. Seminaritöö uurimusest selgus, et eestikeelses kirjandusallikates on kirjeldatud kümmet erinevat tagitüüpi. On juhuseid, kus erinevad kirjandusallikad annavad ühele tehnoloogilisele töövõttele kaks erinevat nimetust. Näiteks Linnuse „Tikkimise“ raamatus leheküljel 31 on nimetatud kahekordne sõlmtagi, kuid Laanpere „Tikkimise“ raamatus leheküljel 37 on sama töövõte kirjeldatud kui sämppestesõlmtagi. Lõuna-Eesti kihelkonnast leidis ERM-i kogudest kolm särki, mille tagitüübi kirjeldusi kirjandusest ei leidnud. Seminaritöö tulemusena selgus, et Eestis on kasutusel olnud 11 tagitüüpi: liivapiste, sõlm-, keerd-, kahekordne sõlm-, ahelpistesõlm-, punus- või nõöpaugupiste-, spiraal-, põimpilu-, sämppestesõlm-, hedebo- ning püsttagid.

Liivapistetagi kasutatakse tikandis ridadena, pinna täitena või ääre kaunistusena. Liivapistetagi saamiseks tikitakse kas järel- või tikkpisteid, korrates igat pistet kaks või enam korda (vt joonis 23/a). Tikitud pisted, eriti kui nad tikitakse lühikesed, moodustavad liivatera taolised kuhjakesed, millest ka piste nimetus. Järeliste puhul saadakse vahedega liivapisted ning tikkpistetega vahedeta liivapisted (Kivilo, 1991, lk 18). Üleloomispistetega fikseerimise etappi jaoks tuleb murda riide pahemad pooled vastamisi tikitud joont pidi, kus iga sõlme vahe õmmeldakse üle väikeste üleloomispistetega ja peidetakse riide vahele niidi pistetevaheline osa (vt joonis 23/b). Võib teha ka ühe üleloomispiste sõlmede vahesse ja teise sõlmest läbi (vt joonis 23/c), või (vt joonis 23/d) kinnitada pilutagidega serv hoopis tikkpistes (Linnus, 1960, lk 31). Joonisel 24 on liivapistetagi tööproov.

Joonis 23. Liivapistetagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* Linnus 1960)

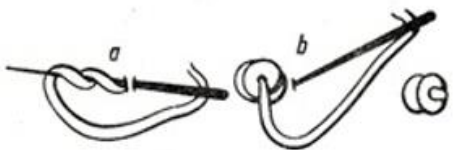

Joonis 24. Liivapistetagid (*Allikas:* autori foto)

Sõlmtagide puhul riidest läbi pistetud nõel pistetakse järgnevalt paari koelõnga võrra paremalt poolt riidesse ja seejärel välja lähtekohast, nõela riidest läbi tõmbamata. Vasaku käega mähitakse riidest läbi tõmmatud niit kaks korda ümber nõela (vt joonis 25). Hoides neid keerde vasaku käe sõrmedega, tõmmatakse nõel riidest ja keerdutest läbi ning kinnitatakse pistega. Nõel tuuakse riidest välja uue tagi asukohas (Linnus, 1960, lk 31). Joonis 26 on tikitud sõlmtagidega tööproov.

Joonis 25. Sõlmtagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* Linnus, 1960)

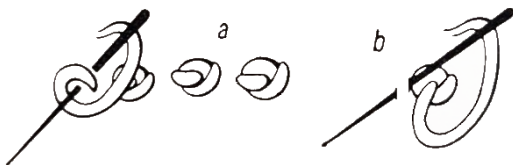

Joonis 26. Sõlmtagid (*Allikas:* autori foto)

Ahelsõlmpistetagid on madala reljeefiga ja sobivad kirjapindade hõredalt täitmiseks. Nõel pistetakse riidesse lähtekohast või ühe koelõnga võrra sellest üleval pool ja välja üks kuni kaks koelõnga võrra vasakult. Sealjuures moodustatakse tikkimisniidist aas üle nõela (vt joonis 27). Pärast niidi välja tõmbamist kinnitatakse aas väikese pistega (Linnus, 1960, lk 30). Joonisel 28 on ahelsõlmpistetagi tööproov.

Joonis 27. Ahelsõlmpistetagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* Linnus, 1960)

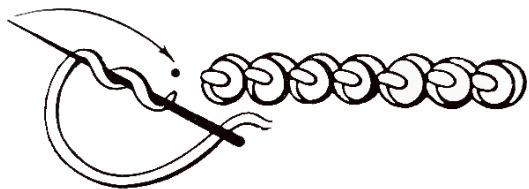

Joonis 28. Ahelsõlmpistetagid (*Allikas:* autori foto)

Keerdsõlmtagi puhul hoitakse töösse kinnitatud tikkimisniiti vasaku käe pöidla ja esimese sõrme vahel, mähitakse see kaks korda üle nõela otsa. Nõel pistetakse noolega märgitud suunas (vt joonis 29) ühe koelõnga võrra piste algusest ülespoole riidesse ja välja riide paremale poolele uue sõlme asukohta (Linnus, 1960, lk 30). Joonisel 30 on tööproov keerdsõlmtagidega.

Joonis 29. Keerdsõlmtagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* Linnus, 1960)

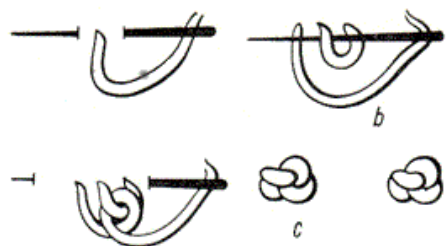

Joonis 30. Keerdsõlmtagid (*Allikas:* autori foto)

Kahekordse sõlmtagi puhul võetakse nõelale pikiriidest mõlemalt poolt niiti lähtekohta võrdne arv (1-2) koelõnga (vt joonis 31). Niidi läbi tõmbamisel jäetakse riidele lõtv aas. Sellest aasast pistetakse nõel läbi paremalt vasakule. Kahekordne sõlmtagi lõppeb sisse pistega 1-2 koelõnga võrra paremale (Linnus, 1960, lk 31). Joonisel 32 on kahekordsed sõlmtagid.

Joonis 31. Kahekordsed sõlmtagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* Linnus, 1960)

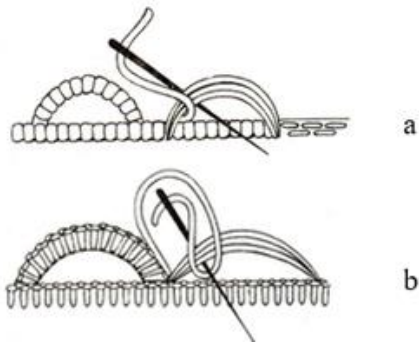

Joonis 32. Kahekordsed sõlmtagid (*Allikas:* autori foto)

Punus- või nõõpaugupistetagidel on sämpudega ääris. Ääristamist perioodiliselt katkestades tehakse valmis äärisesse kolmekorde aas, mis pealistatakse nõõpaugupistes (vt joonis 33/b) või punuspistes (vt joonis 33/a) (Linnus, 1960, lk 34). Kui tikkida punus- või nõõpaugupistes tagisid ilma eelnevalt ääristatud servale siis tuleb jälgida täpset koelõnga joont, kuid lõnga välja tõmmata ei tohiks. Kaared peavad olema ühtlased ja need peavad olema ühtlase pingega serva vastu. Tikkimis suund vasakult paremale (Raud, 2021, lk 6). Joonisel 34 on tööproov nõõpaugupistetagi tööproov.

Joonis 33. Punus- või nõõpaugupistetagide tikkimise tehniline joonis
(Allikas: Linnus, 1960)

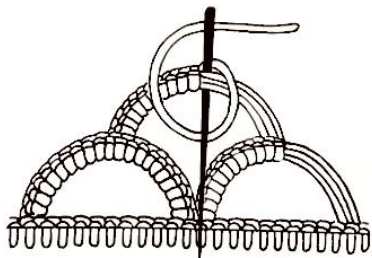

Joonis 34. Nõõpaugupistetagid (Allikas: autori foto)

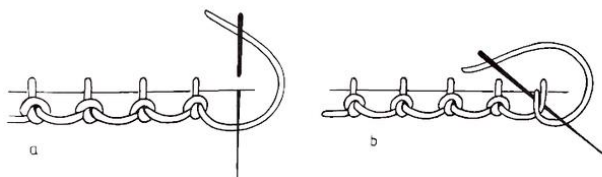
Kolme kaarega (vt joonis 35) grupi puhul tuleb tikkida esmalt vasakpoolne alumine kaar valmis. Seejärel kõrval olev kaar tikkida poole peale ning siis tekitada lõngadest ülemine kaar ning tugevdada see nõõpaugupistetega. Selle lõppu jõudes on võimalik jätkata alumises reas pooleli jäänud kaare lõpuni tikkimisega (Raud, 2021, lk 6).

Joonis 35. Kolme kaarega nõõpaugupistetagide tikkimise tehniline joonis (Allikas: Laanpere & Raidla, 1989).

Sämppestesõlmtagisid tikitakse paremalt vasakule. Paremale poole tuuakse nõel. Kahe lõnga kauguselt paremalt lähtepunktist pistetakse ja tuuakse välja kahe või kolme lõnga kaugusel lähtepunktist (vt joonis 36). Jäetakse lõtv aas, mille sisse tikitakse sämppiste, riidet haaramata. Sämppiste tikkimiseks pistetakse nõel aasa suunaga ülalt alla. Et saada piste parajaks sõlmeks, tõmmatakse piste kokku ja pistega sõlmest kinnitatakse paremale riide külge. Samaaegselt viiakse nõel uue sõlme asukohta. Pideva reana eseme pööratud serva tikitakse sämppestesõlm. Pööratud servast võetakse mõned riidelõngad nõelale. Sämppiste tikitakse lõdvalt, mille järel tikitakse teine sämppiste üle ja riide murdejoone lähedal tõmmatakse sõlmene kokku (Laanpere & Raidla, 1989, lk 37). Joonisel 37 on sämppestesõlmtagi tööproov.

Joonis 36. Sämppestesõlmtagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* Laanpere & Raidla, 1989)

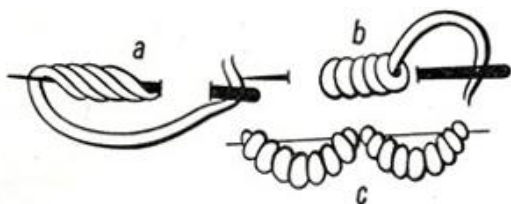

Joonis 37. Sämppestesõlmtagid (*Allikas:* autori foto)

Spiraaltagid erinevad sõlmtagidest keerdude poolest (vt joonis 38). Nõel peab olema pikk, ühtlase jämedusega ehk ei tohi muutuda nõela silma pool laiemaks. Piste pikkus sõltub spiraali pikkusest (Raud, 2021, lk 3). Joonisel 39 on spiraaltagi tööproov.

Joonis 38. Spiraaltagide tikkimise tehniline joonis (Allikas: Linnus, 1960)

Joonis 39. Spiraaltagid (Allikas: autori foto)

Spiraaltagisid kasutatakse tagide ja tikandite tegemiseks. Spiraalsõlmed erinevad keerdsõlmedest nõelale võetud keerdude arvude poolest. Piste pikkus oleneb spiraali pikkusest (Artla *et al*, 2014, lk 181).

Põimpilutagide puhul tõmmatakse murdejoonelt koelõngad välja umbes 4 mm laiuselt. Põimpilutagid tikitakse kanga pahemal poolel ja enne uue tulba tikkimist on vajalik teha serva kinnituspisted (vt joonis 40/ab). Kui pilutamine tehtud tuleb kangas murda tikandi kohal kokku nii, et tikand jääb murdejoonele ja kinnitada tikandi detailide vahelt väikeste üleloomispistetega (Raud, 2021, lk 5). Joonisel 41 on põimpilutagi tööproov.

Joonis 40. Põimpilutagid (Allikas: Linnus, 1960)

Joonis 41. Põimpilutagid (Allikas: autori foto)

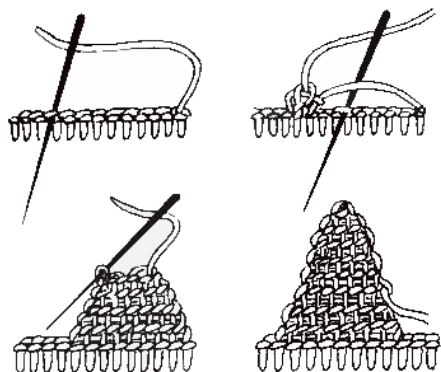

Hedebotagid koosnevad nõõpaugupistetest, mille käigus moodustub püramiid. Kolmnurgad tikitakse nõõpaugupistes vasakult paremale (vt joonis 42).

Tagasireal tuleb teha üleloomispistete eelmise rea nõõpaugupistete vahedesse. Nii saad lõnga vasakule poole tagasi tuua ja tikandi rea üleloomispistetega sirgeks pingutada. Tikkida üks kolmnurk korraga. Kolmnurga tipust tuleb tuua lõng üleloomispistetega ühte serva pidi alla (Artla *et al*, 2014, lk 199). Joonisel 43 on hedebotagi tööproov.

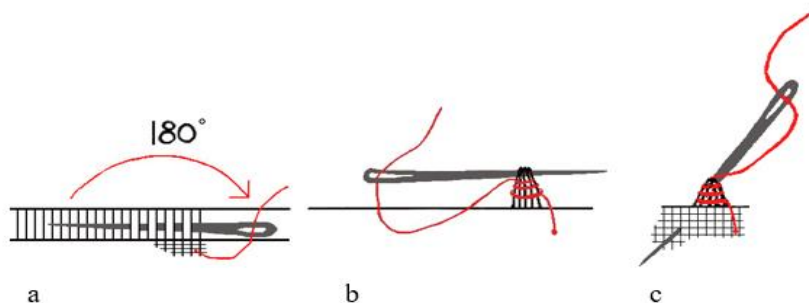
Joonis 42. Hedebotagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas: Laanpere & Raidla, 1989*)

Joonis 43. Hedebotagid (*Allikas: autori foto*)

Püsttagi. Püsttagide puhul tõmmatakse murdejoonelt 4-6 koelõnga välja, mille arv sõltub materjalist. Püsttagid tikitakse kanga paremal poolel ja paremalt vasakule. Nõelale võetakse 4 - 5 lõnga ning seejärel keeratakse nõela ots vasakult paremale 180° (vt joonis 44/a). Joonisel 44/b näeb, et tikkimisniiti tuleb 3 korda keerata ümber koelõngade nõela alt vastupäeva ning seejärel tõmmatakse nõel püsttagist läbi. Lõpuks tikitakse kinnituspiste (vt joonis 44/c) kokku murtud kangast läbi mõlema kanga murdejoonest teisest vahest. Püsttagide kõrgus oleneb murdejoonelt koelõngade välja tõmmatavate lõngade arvust ning tikkimisniidi keerutus kordadest. Joonisel 45 on püsttagi tööproov.

Joonis 44. Püsttagide tikkimise tehniline joonis (*Allikas:* autori joonis)

Joonis 45. Püsttagid (*Allikas:* autori foto)

Lisa 3. Tagitüüpide ja nende sargil paiknemise kaardistus Põhja-Eestis

Number	Kihelkond	Värvel	Värvli muster	Krae	Krae muster	Õlak	Õlaku muster	Sõlm- tagi	Keerd- sõlm- tagi	Kahe- kordne sõlmtagi	Ahel- piste- sõlmtagi	Nööp- augu- pistetagi	Põim- pilu- tagi	Hedebo- tagi	Püst- tagi	Liiva- piste- tagi	Spiraal- tagi
ERM 11762	Jüri	1								1							
ERM 11834	Jüri	1								1							
ERM A 447:268	Jüri	1								1							
ERM A 1020:7	Jüri	1				1				1							
ERM 2212	Keila	1						1									
ERM 17199	Kose	1	1		1		1			1							
ERM 10620	Nissi	1	1				1			1						1	
ERM 14792	Türi	1								1							
		8	2	0	1	0	3	1	0	7	0	0	0	0	0	1	0

Number	Kihelkond	Värvel	Värvli muster	Krae	Krae muster	Õlak	Õlaku muster	Sõlm- tagi	Keerd- sõlm- tagi	Kahe- kordne sõlmtagi	Ahel- piste- sõlmtagi	Nööp- augu- pistetagi	Põim- pilu- tagi	Hedebo- tagi	Püst- tagi	Liiva- piste- tagi	Spiraal- tagi
ERM A 227:37	Rõngu	1								1							
ERM A 293:171	Rõngu	1													1		
ERM 7152	Rõuge	1	1				1			1							
ERM 7233	Rõuge	1							1								
ERM 7234	Rõuge	1							1								
ERM A 168:57	Rõuge	1								1							
ERM A 291:485	Rõuge	1								1							
ERM A 295:30	Setumaa	1								1							
ERM 19107	Suure-Jaani	1	1				1	1				1					
ERM 7782	Tarvastu	1		1			1	1		1		1					
ERM A 509:4741	Tarvastu	1		1						1							
ERM A 509:5021	Tarvastu	1		1	1			1									
ERM A 553:27	Tarvastu	1		1		1				1		1					
ERM A 553:60/ab	Tarvastu	1		1		1				1							
ERM 4998	Tarvastu					1				1							
ERM 4997/abc	Tarvastu	1										1					
ERM 3964	Torma	1					1			1							
ERM 3967	Torma	1								1							
ERM 2398/ab	Torma	1										1					
ERM A 24:6	Vastseliina	1	1								1						
ERM 17954	Viljandi	1									1						
ERM A 292:46	Viljandi			1									1				
ERM A 660:35	Viljandimaa	1	1				1				1			1			
		21	4	6	1	3	5	3	2	12	3	5	1	1	1	0	0

Lisa 5. Tagitüüpide ja nende sargil paiknemise kaardistus Lääne-Eestis

Number	Kihelkond	Värvel	Värvli muster	Krae	Krae muster	Õlak	Õlaku muster	Sõlm- tagi	Keerd- sõlm- tagi	Kahe- kordne sõlmtagi	Ahel- piste- sõlmtagi	Nööp- augu- pistetagi	Põim- pilu- tagi	Hedebo- tagi	Püst- tagi	Liiva- piste- tagi	Spiraal- tagi
ERM 2759	Audru	1								1							
ERM 6688	Audru	1								1							
ERM A 358:135	Audru	1								1							
ERM A 596:45	Audru	1								1							
ERM A 703:12	Audru	1									1						
ERM A 358:109	Häädemeeste	1						1									
ERM A 621:119	Hanila	1														1	
ERM A 1018:70	Kirbla	1								1							
ERM A 447:269	Kullamaa	1					1			1							
ERM 10744	Lääne-Nigula	1	1													1	1
ERM A 566:167	Märjamaa	1				1		1									
ERM A 624:128	Märjamaa	1						1									
ERM A 303:4	Mihkli		1				1	1									
ERM A 698:82	Mihkli	1								1							
ERM A 634:153	Mihkli	1					1			1		1					
ERM A 249:9	Pärnu	1								1							
ERM A 250:4	Pärnu				1											1	
ERM A 119:1	Pärnu-Jaagupi	1								1							
ERM A 119:35	Pärnu-Jaagupi	1			1					1							
ERM A 119:29	Pärnu-Jaagupi	1								1							
ERM A 509:4836	Tõstamaa	1				1		1									
ERM A 621:199	Varbla	1								1							
ERM A 621:200	Varbla	1												1			
ERM A 590:4	Vigala	1								1							
ERM A 617:101	Vigala	1								1							
ERM A 617:103	Vigala	1								1							
ERM A 566:352	Vigala	1								1							
		25	2	2	0	2	3	5	0	17	1	1	0	1	0	3	1

Lisa 6. Tagitüüpide ja nende särgil paiknemise kaardistus saartel

Number	Kihelkond	Värvel	Värvli muster	Krae	Krae muster	Õlak	Õlaku muster	Sõlm- tagi	Keerd- sõlm- tagi	Kahe- kordne sõlmtagi	Ahel- piste- sõlmtagi	Nööp- augu- pistetagi	Põim- pilu- tagi	Hedebo- tagi	Püst- tagi	Liiva- piste- tagi	Spiraal- tagi
ERM 5987	Anseküla	1		1				1									
ERM A 291:349	Anseküla	1		1				1									
ERM A 316:191	Anseküla	1		1				1									
ERM A 1020:18	Anseküla	1		1				1									
ERM A 290:426	Jaani	1							1								
ERM A 509:4837	Jaani	1								1							
ERM 12500	Jämaja	1		1				1		1							
ERM A 561:4	Jämaja	1								1							
ERM A 316:205	Jämaja	1		1		1		1		1							
ERM A 395:106	Jämaja				1						1						
ERM A 395:107/ab	Jämaja	1									1						
ERM A 395:108	Jämaja				1						1						
ERM A 509:4954	Jämaja				1						1						
ERM A 509:5150	Jämaja	1									1						
ERM A 509:5342	Jämaja				1						1						
ERM A 563:1443	Karja	1										1					
ERM 16615	Karja	1						1									
ERM A 290:590/ab	Karja	1								1							
ERM 7946	Muhu	1						1									
ERM 8031	Muhu	1						1									
ERM 18835	Muhu	1		1						1							
ERM A 290:424	Muhu	1									1						
ERM A 290:425	Muhu	1									1						
ERM A 291:165	Muhu	1			1					1							
ERM A 316:188	Muhu	1								1							

Number	Kihelkond	Värvel	Värvli muster	Krae	Krae muster	Õlak	Õlaku muster	Sõlm- tagi	Keerd- sõlm- tagi	Kahe- kordne sõlmtagi	Ahel- piste- sõlmtagi	Nööp- augu- pistetagi	Põim- pilu- tagi	Hedebo- tagi	Püst- tagi	Liiva- piste- tagi	Spiraal- tagi
ERM A 316:190	Muhu	1								1							
ERM A 509:4742	Muhu	1								1							
ERM A 681:38	Muhu	1								1							
ERM A 681:190	Muhu	1										1					
ERM A 763:20	Muhu	1						1									
ERM A 615:39	Muhu	1												1			
ERM A 509:4739	Muhu	1					1				1						
ERM 7986/ab	Muhu	1									1						
ERM 8030	Muhu	1								1							
ERM 8088	Muhu	1									1						
ERM 8092:1/ab	Muhu	1								1							
ERM 8092:2	Muhu	1								1							
ERM 8092:3	Muhu	1								1							
ERM 8130/ab	Muhu	1								1							
ERM 8154:1	Muhu	1								1							
ERM 8154:2	Muhu	1								1							
ERM 8154:6	Muhu	1								1							
ERM A 509:4761	Muhu	1									1						
ERM A 509:4765	Muhu	1															
ERM A 509:4945/ab	Muhu	1							1								
ERM 16621	Mustjala	1	1					1									
ERM A 291:268	Pöide	1								1							
ERM A 509:4752	Pöide	1								1							
ERM A 291:337	Püha	1										1					
ERM A 316:186	Püha	1												1			
ERM A 316:194	Püha	1															1
ERM A 300:66	Ruhnu	1								1							
ERM A 741:26	Ruhnu	1								1							
ERM A 291:302	Valjala	1										1					
ERM A 509:4853/ab	Valjala	1															
		30	1	0	0	0	1	2	1	15	5	2	0	2	0	0	1

Lisa 7. Särkide nimekiri, legendid

Jnr	Number	Kihelkond	Link	Aeg	Legend
1	ERM 2212	Keila	https://www.muis.ee/et/museaalview/508629	1810	Tehtud Keila khk ja vallas, Lohusalu k Rätsepa saunas. Umbes 100 a. vana. Teinud Juhani naine Anu (perekonnanime pole olnud). Käiksed olnud krooguliste varrukatega, särk litritega ehitud. Lihtvarrukatega särk olnud laiade ilma värvliteta varrukatega. Üksikud osad: käiksed, värvlid (käikste otsas), õlalapid, kaendlaalused lapid, krae, piht ja alus. Hakkas umbes 40-50 aasta eest kaduma.
2	ERM 2759	Audru	https://www.muis.ee/et/museaalview/508343	1861	"Kirjad kodu tehtud. Hind 1 rbl."
3	ERM 3964	Torma	https://www.muis.ee/et/museaalview/560715	1841	
4	ERM 3965	Kodavere	https://www.muis.ee/et/museaalview/560716	1891	
5	ERM 3967	Torma	https://www.muis.ee/et/museaalview/560718	1846	"Krooketega ("kroogetega") kaelus, "tagijad" käiste otsas, rinna ees pilud ja kahejalad, õlalapp -- kolmenukad, käise all "tilk". A. 50 eest hakkas niisugune mood kaduma. Enne siin nurgas laialt."Hind 80 kop. Valmistaja: Oja, Anu
6	ERM 4443	Põltsamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/560728	1836	
7	ERM 4481	Põlva	https://www.muis.ee/et/museaalview/561090	1841	"Osad: krae, käus, kangla siil. Kirjad: hulpad."
8	ERM 5987	Anseküla	https://www.muis.ee/et/museaalview/549013	1850	Valmistatud Anseküla khk. Tirimetsa k. Kaunima t. Muuseumile müünud Anseküla khk. Tirimetsa k. Kaunima t. Endisel ajal üleüldiselt tööriidena tarvitatud. Praegu juhtub veel õige harva seljas nägema (rohkem lõuna pool). Jämedast kotiriidest tehtud.
9	ERM 6644	Otepää	https://www.muis.ee/et/museaalview/552461	1833	Eseme vanus 80 a. Muuseumile kinkinud Mari Jaanson, Otepää khk. Pühajärve v. Härma t.
10	ERM 6688	Audru	https://www.muis.ee/et/museaalview/547860	1860	valmistaja: Holm, Liisa
11	ERM 6956	Äksi	https://www.muis.ee/et/museaalview/558543	1832	vald Saadjärve Vabatekstiline asukoht: talu Saare
12	ERM 7152	Rõuge	https://www.muis.ee/et/museaalview/559861	1872	"Naesterahva hamõ. Kodus tehtud. Punane ümber käise nim. "maagellõng, käise ots - "hari". "Kaalatagunõ" puudub; jakkuga hamõ."
13	ERM 7233	Rõuge	https://www.muis.ee/et/museaalview/554731	1842	"Jaod nagu endise juures, peale selle salapilu kaaluse all, käis vördli otsas hari." Hind 80 kop.
14	ERM 7234	Rõuge	https://www.muis.ee/et/museaalview/555144	1832	"Iseärdused: sala pilu kaaluse all, käisvördli ääres hari, ahelad käisvördli ääres." Hind 60 kop.
15	ERM 7782	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/557846	1842	
16	ERM 7946	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/556125	1862	küla Koguva: talu Vanatoa

17	ERM 8031	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/557445		Korjamisraamatus on märgitud, et ese saadud Simiste küla Hallikivi talust, annetaja K. Pauts. Simistes olid Pautsid Aru talus, Allikivi talu on Raegma külas, korjatud 1912
18	ERM 9309	Laiuse	https://www.muis.ee/et/museaalview/560569		korjamisraamatu number: 194:33, korjatud 1913
19	ERM 9315	Laiuse	https://www.muis.ee/et/museaalview/560574		korjamisraamatu number: 194:42, korjatud 1913
20	ERM 10620	Nissi	https://www.muis.ee/et/museaalview/517747	1850	"Osad: varrus, piht, alus. Ilustused: aed, nupud; õlapääl külad, aed. Ilustused nõelaga õmmeldud."
21	ERM 11161	Põltsamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/560896	1863	"Looga kirjad ja kassikäpad."
22	ERM 11762	Jüri	https://www.muis.ee/et/museaalview/518215	1859	"Ilustused: õlapääl "külad", "ristid"; kurgu all "kahejalgsed", "kassikäpad"."
23	ERM 11834	Jüri	https://www.muis.ee/et/museaalview/595164	1893	"Mari Roosenfeldt seniajani kannud." üleandja: Roosenfeldt, Kristjan
24	ERM 12500	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/649625	1873	"Linad selle särgi riide jaoks olevat sääre käära päält laevast varastatud."
25	ERM 13881	Pilistvere	https://www.muis.ee/et/museaalview/655808	1850	"Vanematelt pärandatud, tegija teadmata. Särgi jakk kilbilisest riidest, krae eest pilutatud, õlalapp ja käisevärvled valgega väljaõmmeldud."
26	ERM 14092	Kolga-Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/581325	1850	Tüüpiline naeste särk Kolgal. Õlalapid ja värvled valgega kirjatud, krael pilutus. Jakk kilbilisest riidest.
27	ERM 14792	Türi	https://www.muis.ee/et/museaalview/656211	1850	"Õmmeldi vanas kuus, siis (ihu) ei sügele."
28	ERM 16621	Mustjala	https://www.muis.ee/et/museaalview/641825		kinkija Tiina Mägis, Kaarma khk. Esemel valmistanud kinkija vanaema, Mustjala khk. "Särgi kiri: ""niplitega". Kanti kirikuuega koos Mustjalas.", korjatud 1914
29	ERM 17199	Kose	https://www.muis.ee/et/museaalview/642686	1845	"Vanasi oli kaelaauk veel enam lahti; preesiga koos hoitud. Varrukad seoti paeltega kinni. Ümber kaela seoti nurkepidi kokkupandud rätik kas nii, et otsad ette rippuma jäid, ehk aga need seoti veel teist korda ümber kaela kukla taha kinni. Särgi krae keerati rätiku peale. Rinna ees ei kantud kunagi midagi. - Õlalappidel jne on "nukupead".Laija kaelusega hoolsate tiketega ilustatud läbilinane särk. Õlapind krausitud, mõlemilpool ilustud kiilukesed."
30	ERM 17954	Viljandi	https://www.muis.ee/et/museaalview/643558		Korjatud 1914
31	ERM 18835	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/646636		peakataloog: A 9; korjamisraamatu number: 378:120, enne 1916
32	ERM 19107	Suure-Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/516291	1869	Linane, jämedamatoimsele jätkuga", Valmist:Adamson, Kadri
33	ERM 19247	Maarja-Magdaleena	https://www.muis.ee/et/museaalview/642900	1817	Kodus õmmeldud, kirjad külanaiselt omandatud. Särk üleüldse on kolmest kangast: "piha kangas", "käikse kangas" ja "jätku kangas". Ese on tehtud kodus."

34	ERM A 24:6	Vastseliina	https://www.muis.ee/et/museaalview/542167	enne 1845	"Harilikult tehti hamed jämedamast riidest. Pruudi oma on peenikesest lõngast kootud. Kodus tehtud. Hame kirjad on üleüldised. See olla ema oma."
35	ERM A 58:41	Hargla	https://www.muis.ee/et/museaalview/542252		Enne 1900
36	ERM A 102:8	Paistu	https://www.muis.ee/et/museaalview/540664	1860	
37	ERM A 119:1	Pärnu- Jaagupi	https://www.muis.ee/et/museaalview/546459	1860	"Valge linaane, paklase jätkuga; kitsas kaelus, vaevalt 1 cm lai, tagapoole kinnised korrud, eespool paelaga kokkutõmmatavad; paela otstel valged tutid; käiksed mõlemas otsas kinniste korrudega, alumisel käikseotsad tikitud kolmnurkadega, mis seest täidetud ruudukestega, õlalapp poolteist sentimeetrit liivakella kirjaga, mis tikitud nagu käistel ja seest täidetud, õlalapp ainult pääle õmmeldud, jatku alumises ääres on külgedel 6 cm kõrgused ja alt 1 cm laiused kolmnurgelised väljalõiked, täidetud piluga, käikseotstel 1 niidist nõõp, rinnaesisel nõõpe pole, kaelust hoiab kinni eelmainitud korripael."
38	ERM A 151:6	Põlva	https://www.muis.ee/et/museaalview/545037	1861	" Hamõ olla pärit pöördajast, kus jätkuga hammed kadusid ja jakkudega asemele tulid."
39	ERM A 168:57	Rõuge	https://www.muis.ee/et/museaalview/544034	1850	Valmistas eseme kinkija Charlotte Hola ema.
40	ERM A 249:9	Pärnu	https://www.muis.ee/et/museaalview/578108	1829	
41	ERM A 250:4	Pärnu	https://www.muis.ee/et/museaalview/580269		Korjatud 1919
42	ERM A 290:424	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/580381		Korjatud enne 1906
43	ERM A 290:425	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/580382		Korjatud enne 1906
44	ERM A 290:426	Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/580383		Korjatud enne 1906
45	ERM A 291:165	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/582620	1894	"Sarnast pikka särki kandsid naised ja tüdrukud kõige lihtsama ülikonnana. Särgi peal kanti vööd, ja sellega oli ülikond valmis. Sarnast ülikonda kantud osalt ka veel 1894. a, nimelt töö juures. Vahe tüdrukute ja naiste riiete vahel: naistel on tanu peas, tüdrukud käivad suvel enamasti palja peaga, külma eest pannakse rätik pähe. "Langenud" tüdrukud kannavad naiste riideid. Juuksed oldi meestel ja naistel enne ühepikkused, nimelt suunurgani. Hiljem (1894) olid naiste juuksed veel lühemad, neid lõigati iga nädal kord. Mida valgemad juuksed, seda ilusam, sellepärast pleegitati juukseid: määratakse seebiga ja minnakse päeva kätte jne."
46	ERM A 291:302	Valjala	https://www.muis.ee/et/museaalview/583604	1895	"Sel ajal olid juba tarvitusest kadunud. Käikseid kanti suvel."

47	ERM A 291:268	Pöide	https://www.muis.ee/et/museaalview/502939	1894	"Kaelaaugu äär on keskselja kohalt u 1 cm laiustest kurdudest, mille nimi "lappkurrud". Laia linast mahakeeratud kraed ümbritseb 3 küljest sini-valge kirjalin elinane pits ("niplis"). Värvel ("nari") on tikitud sinise ja punase lõngaga, lõhandik käib ühe niidist nõõbiga kinni. Värvli välimine äär on sakiliseks tehtud. Värvli sisemise ääre all on varrukasuus tihedad kurrud ("nõõlkurrud"). Töö ajal olid lahtiste suudega varrukad ("uavasuu käised"), kuid krae oli ikka kirjatud. Käesoleval särgil on õlalapid ("käiste lapid") oma tikitud, kuna krae pits on meistri töö. Vaestel lastel oli pitsi asemel "kalingune" (kalengoorne?) riie, punase lõngaga üle aetud. Pärast poole tulid valged kirjad "nõelatagused" moodi."
48	ERM A 291:337	Püha	https://www.muis.ee/et/museaalview/584098	enne 1894	
49	ERM A 291:349	Anseküla	https://www.muis.ee/et/museaalview/584110	1895	"Käiksed olid vanal ajal labasest riidest. Sõled (preesised) hoiavad särgi eestkinni. Kirjusid kirju pole käikstel olnud. Suvel ollakse särgi käistel."
50	ERM A 291:485	Rõuge	https://www.muis.ee/et/museaalview/578352	1894	
51	ERM A 300:66	Ruhnu	https://www.muis.ee/et/museaalview/503383		Korjatud 1924
52	ERM A 303:4	Mihkli	https://www.muis.ee/et/museaalview/577310	1890	Seda laadi särgid hakanud tarvitusele kaduma 1904 aastast. Teinud Riinu Petermann.
53	ERM A 316:186	Püha	https://www.muis.ee/et/museaalview/584197		Korjatud 1920
54	ERM A 316:188	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/584199		Korjatud 1906
55	ERM A 316:190	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/584201		Saadud Muhu Koguva küla Välja perest. Korjatd 1920
56	ERM A 316:191	Anseküla	https://www.muis.ee/et/museaalview/584202		Korjatud 1920
57	ERM A 316:194	Püha	https://www.muis.ee/et/museaalview/584205		Korjatud 1906
58	ERM A 358:135	Audru	https://www.muis.ee/et/museaalview/588505		üleandja: Pillmann, M. Korjatud 1929
59	ERM A 446:907	Hargla	https://www.muis.ee/et/museaalview/568441		Korjatud 1937
60	ERM A 447:268	Jüri	https://www.muis.ee/et/museaalview/505105	1880	
61	ERM A 447:269	Kullamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/625031		Korjatud 1922
62	ERM A 509:4741	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/507095	1849	Asja vanus ostmisel 75 aastat. Ostetud Helme khk Tõrva alev Aia talu 7. Müüs Liis Üpraus 250 mrk.
63	ERM A 509:4742	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/507096	1820	"Särgi vanus saamisel umbes 100 aastat. Seda särki kanti orjaajal. Kaduma hakkas aasta 50 eest. Kanti teda väikese sõlega, keskel käis (niude ümber) pussakas ja pussaka peal vöö. Särgid olid ikka all takused. Seda särki kanti ainult tähtpäevadel. Pussakas on siiski meesterahva vöö."

64	ERM A 509:4836	Tõstamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/500733	on oletatav 1880	"Särgil maha keeratavat kraed ei olnud, siin samuti ei olnud ka käisleid särgi peal. Kanti samuti paljalt, ka pulmades. Teatud kordil oli rätik peale visatud. Kirikus käidi aga ikka vammusega olgu kui soe taht."
65	ERM A 509:4837	Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/500734	1840	
66	ERM A 509:5021	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/502258	enne 1850	üleandja: Üpraus, Jaan Müüja on saanud särgi pärandusena oma meheemalt Ell Pääsukeselt, sünd Ploom, kes oli pärit Tarvastust, sünd 14.09.1856 Tarvastu mõisa renditalus Ojaperal. Tarvastu naiste rõivastusesemetest on Ell Pääsuke ise kandnud ühes komplektis triibulist seelikut, punase tikandiga särki, vööd musta pihkut ja punast maagelõngase piluga põlle. Särk kinnitati eest väikese vitssõlega preesiga. Särgi rinnas kanti kuhiksõlgi. Peas oli tarvastu tanu ja jalas sukad ning pastlad. Nendes rõivastes on Ell Pääsuke ka ermi fotokogus nr 213:326."
67	ERM A 553:27	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/467000	1872	
68	ERM A 553:60/ab	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/467037		"Kandis ame kõrdiga veel umbes 1917. aastal." "Särk on toodud Epp Johanson-Sova kaasavarana Sova talust Paistus Aidu vallas naabertallu Kõrvi tallu 1876. a abiellumisel. Särgi õmbleja ja valmistaja kohta andmed puuduvad. Epp Sova sündis 1856. a ja suri 1935. a."
69	ERM A 561:1	Paistu	https://www.muis.ee/et/museaalview/466890	1876	
70	ERM A 561:4	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/467932	1880	"Ülikonda kuulub pihaga põikitriibuline seelik ja puuvillasest riidest särk, mille on kunstnik Edelgard Nõmmik ostnud 1930-35. aastate vahel Saaremaalt, Sõrvelt Torgu v Ohesaare k Triinu Tuisk`ilt. Müüja andmete järgi oli see Jämaja rahvariie valmistatud 1880-1890. aastate vahel. E. Nõmmik on rahvariideid kandnud laulupeol. Enne muuseumile müümist kuulus rahvarõiva ülikond E. Nõmmiku emale Rosalie Kruusile, kelle elukoht on Tartu raj Aaslava k/n..
71	ERM A 561:183	Paistu	https://www.muis.ee/et/museaalview/467320	1876	valmistaja: Sova, Melanie (1884-1913)
72	ERM A 563:1443	Karja	https://www.muis.ee/et/museaalview/468162	1860	"Käised kuulusid kinkija vanaisa õele, kes suri 1926. aastal. Kuulusid tema noorpõlve riietuse juurde, kuna kinkija ei mäleta enam nende kandmist."
73	ERM A 566:167	Märjamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/484162		"Vanaema noorpõlve särk. Heinaajal, kui mehed puhkasid, siis naised õmblesid särke."
74	ERM A 590:4	Vigala	https://www.muis.ee/et/museaalview/476781	1875	"Mari Roosenvald valmistas särke ümbruskonnale."
75	ERM A 596:45	Audru	https://www.muis.ee/et/museaalview/475885	1880	Särgi päris M. Joost oma isa onutütrelt, kes oli endine taluteenija

76	ERM A 617:101	Vigala	https://www.muis.ee/et/museaalview/483696		"Kuulus kinkija ema Ann Kopsule (suri 1947. a, oli siis 85 a vana), käis kuni surmani selliste linaste särkidega. Värvli ääres on tornid. Särk kinnitati eest relsiga."
77	ERM A 617:103	Vigala	https://www.muis.ee/et/museaalview/483698	1890	"Kuulus kinkija mehe emale. 30-40 a seisnud kasutamata."
78	ERM A 621:119	Hanila	https://www.muis.ee/et/museaalview/477075		Teinud kinkija tüdrukupõlves, ei olnud siis veel 20 aastanegi.
79	ERM A 621:199	Varbla	https://www.muis.ee/et/museaalview/478969		
80	ERM A 621:200	Varbla	https://www.muis.ee/et/museaalview/478972		Oletatav 1900
81	ERM A 624:128	Märjamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/491683	1871	
82	ERM A 629:232	Palamuse	https://www.muis.ee/et/museaalview/488830		Oletatav 1900
83	ERM A 634:153	Mihkli	https://www.muis.ee/et/museaalview/487861	1850	"Kuulus kinkija vanavanaemale, kes elas Vigalas." "Särgi peal kanti vööd. Sooja ilmaga kantud ainult särki võetatult. Särk käis eest preesiga kinni. Krae on tehtud väiksemaks, varem olnud laiem."
84	ERM A 643:70	Kolga-Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/497801	1874	
85	ERM A 660:35	Viljandimaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/499863		
86	ERM A 681:38	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/499146	1890	
87	ERM A 681:190	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/499120		kuulusid Raissa Leisile (1888-1971), kes elas Muhu s Aadu t. Täpsemad andmed esemete kohta puuduvad."
88	ERM A 698:82	Mihkli	https://www.muis.ee/et/museaalview/498333	1852	Kuulus kinkija ema vanaemale (1832-1872), kes elas Hendrik-Antsu talus.
89	ERM A 703:12	Audru	https://www.muis.ee/et/museaalview/489597	1868	Peenemast valgest linasest riidest piha ja jämedamast linasest alaosaga. Särgil T- kujuline kaelalõige. Varrukad ülevalt 13cm pikuselt kurrutatud ja alt värvli külge kurrutatud.
90	ERM A 741:26	Ruhnu	https://www.muis.ee/et/museaalview/535377	1890	"Kuulus Ruhnu rootslasele M. Korsile (1863-1891). "Suvel heinajal käidi palja särgiga, vöö peal." "Särk kuulus kinkija emale (Ruudu Vörklaev 1887 - 1983), kes elas Muhu külje all Kõinastu saarel.
91	ERM A 763:20	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/530298		
92	ERM A 991:17	Põltsamaa	https://www.muis.ee/et/museaalview/1289689		Kuulus kinkija vanaema Anu Kuusikule (s 1868 V.-Põltsamaa v Umbusi k Antsu t). Abiellus 1891 Jaak Odratsiga (s 1863), elasid Umbusi k Odratsi t. A. K. käis Põltsamaal mingitel kursustel.
93	ERM A 1018:70	Kirbla	https://www.muis.ee/et/museaalview/2760216		Ese on tõenäoliselt pärit Kirbla kihelkonna Kolu küla Otsamihkli talust ja valmistanud on selle Kristine Holts (s 10.08.1877, neiuna Usthal).
94	ERM A 1020:7	Jüri	https://www.muis.ee/et/museaalview/2758710		Terviklik ajaloolise ja teadusliku väärtusega kogu peegeldab Rootsis asuva Nordiska Museeti huvisid Eesti materjali kogumise osas alates muuseumi asutamisest kuni 1930. aastateni.

95	ERM A 1020:18	Anseküla	https://www.muis.ee/et/museaalview/2758746		Endine ERMi nr A 316:197
96	ERM A 295:30	Setumaa-Petseri	https://www.muis.ee/et/museaalview/599300	1900	
97	ERM 6971	Äksi	https://www.muis.ee/et/museaalview/558939	1867	
98	ERM A 292:46	Viljandi	https://www.muis.ee/et/museaalview/598626	1802	"Särgi peal kanti vööd villasest lõngast, kolme karva. Jõukamad kandsid rihma, mis tasku (Nahktasi) lakast läbi käis. Kanti pühapäeval kaltse peal. Ees oli rees."
99	ERM A 119:35	Pärnu-Jaagupi	https://www.muis.ee/et/museaalview/546920	1850	
100	ERM A 316:205	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/503397		Muuseumi tegevus 1906
101	ERM A 566:352	Vigala	https://www.muis.ee/et/museaalview/473646		Enne 1906
102	ERM A 615:39	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/477005	1880	"Oli pikk särk, pook all. Hiljem tehtud lühikeseks särgiks."
103	ERM A 227:37	Rõngu	https://www.muis.ee/et/museaalview/602231	1840	üleandja: Usin, Jaan. Tehtud kodus.
104	ERM A 293:171	Rõngu	https://www.muis.ee/et/museaalview/601650	1869	
105	ERM A 509:4739	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/507092		Enne 1900
106	ERM 2398/ab	Torma	https://www.muis.ee/et/museaalview/507877	1869	
107	ERM 4998	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/549730		Muuseumi tegevus 1912
108	ERM 7986/ab	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/556977		Üleandja: Palu, Kadri (Enne1841-Enne1935), kogutud 1912
109	ERM 8030	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/557444		Üleandja: Jürisson, Mihail (Enne1848-Enne1931), kogutud 1912
110	ERM 8088	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/558694		Üleandja: Kipper, Leena (1852), kogutud 1912
111	ERM 8092:1/ab	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/558700		Üleandja: Väli, Leena (1884), kogutud 1912
112	ERM 8092:2	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/3382322		Üleandja: Väli, Leena (1884), kogutud 1912
113	ERM 8092:3	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/3679620		Üleandja: Väli, Leena (1884), kogutud 1912
114	ERM 8130/ab	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/559555		Üleandja perekonnanime ei ole korjamisraamatus võimalik välja lugeda. Eesnimi Elena, kogutud 1912
115	ERM 8154:1	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/559580		Kogutud 1912
116	ERM 8154:2	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/3678263		Kogutud 1912
117	ERM 8154:6	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/3536883		Kogutud 1912
118	ERM 10744	Lääne-Nigula	https://www.muis.ee/et/museaalview/561863	1813	Valmistanud üleandja vanaema
119	ERM 14012	Kolga-Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/579132	1872	Valmistaja: Vomm, Mall, kogutud 1912
120	ERM 16615	Karja	https://www.muis.ee/et/museaalview/641819		Üleandja: Saks, Marie (1832-1908)

121	ERM A 119:29	Pärnu- Jaagupi	https://www.muis.ee/et/museaalview/546914		Üleandja: Jürisson, Jakob, muuseumi tegevus 1920
122	ERM A 243:31/ab	Kõpu	https://www.muis.ee/et/museaalview/577081	1860	
123	ERM A 290:590/ab	Karja	https://www.muis.ee/et/museaalview/582088		Muuseumi tegevus 1906
124	ERM A 358:109	Häädemeeste	https://www.muis.ee/et/museaalview/587905		"Rahvariie 19. saj keskel Pärnumaal, Häädemeeste, Tahkuranna ja Arajõe valdades."
125	ERM A 395:106	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/592082	1895	Valmistaja: Murd, Triin
126	ERM A 395:107/ab	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/592083	1895	Valmistaja: Murd, Triin
127	ERM A 395:108	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/592084	1895	Valmistaja: Murd, Triin
128	ERM A 446:1148	Kolga-Jaani	https://www.muis.ee/et/museaalview/631040		Muuseumi tegevus 1901
129	ERM A 509:4752	Pöide	https://www.muis.ee/et/museaalview/507107		Üleandja: Saar, Ado
130	ERM A 509:4761	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/507563		
131	ERM A 509:4765	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/507567		
132	ERM A 509:4853/ab	Valjala	https://www.muis.ee/et/museaalview/500752	1835	Valmistaja: Kööts, Miina
133	ERM A 509:4945/ab	Muhu	https://www.muis.ee/et/museaalview/3408220	1860	"Kodune käsitöö", üleandja: Kuusnõmm, K
134	ERM A 509:4954	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/501737	1840	Valmistaja: Pöld, Ann
135	ERM A 509:5150	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/503599	1820	"Kasutati särgi kraena."
136	ERM A 509:5342	Jämaja	https://www.muis.ee/et/museaalview/504902	1840	Valmistaja: Pöld, Ann; üleandja: Murd, Triin
137	ERM 9036:2/ab	Puhja	https://www.muis.ee/et/museaalview/3384280	1870	
138	ERM 9036:3/ab	Puhja	https://www.muis.ee/et/museaalview/3384282	1872	
139	ERM 4997/abc	Tarvastu	https://www.muis.ee/et/museaalview/549729		Muuseumi tegevus 1912

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aet Treial,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

XIX SAJANDI NAISTE RAHVARÕIVASÄRKIDEL KASUTATUD TAGITÜÜPIDE
LEVIK EESTIS. TAGIDE TIKKIMISE ÕPPEVIDEOD.

mille juhendaja on Inna Raud

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Aet Treial

14.05.2024